

2000'Lİ YILLARDA CEZAEVLERİ ALT YAPI GEREKLERİ VE TÜRKİYE DE DURUM

Melda TÜRKER (*)

Giriş

Manisa Barosu, Temmuz 1998 de yayınlanan "Türk Cezaevleri'nde İnsan Hakları'nın korunması" için Adalet Bakanlığı'na "pratik öneri" adı altında yayınlanan makalenin giriş kısmında anlatılan metodoloji gerekleri doğrultusunda, Mart 9 ve Nisan ayı sonu, 1998 tarihleri itibari ile yapılan araştırma sonucu ve Şubat 2000 tarihlerinde, Adalet Bakanlığı ile devam eden istişareler sonucu, yeni "F" tipi modelini de dikkate alarak, Türk Cezaevleri alt-yapı gelişmelerini değerlendirdim.

Bu çalışmalar sonucu Türk Cezaevleri altyapı gelişmelerinin son 10 yıl sürecinde çeşitli denemelerden geçmiş olduğunu gözledim. 1980 ve 1990'lı yıllarda 'E' tipi ve "Özel tip" cezaevleri, Bayındırlık Bakanlığı'nın kullanıma hazır prototipler olarak, Adalet Bakanlığı'nın ihtiyacına göre belirli yerlerde inşa edilegelmiştir ve halen de inşaatı devam eden "E" tipi ve "Özel tip" cezaevleri vardır.

1992 yılında "yeni bir prototip" cezaevi modeli geliştirilme çabasına girildi. Bu dönem, eski Bakan Seyfi Oktay'ın dönemi olup, "Yeni Türk Tipi" denilen bu cezaevi modeli, zamanın Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürü, Hakim Zeki Güngör ve Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdür Yardımcısı olan Öztosun tarafından geliştirilmiş ve onaylanmış bir projeye dayanan bir modeldir. Projenin geliştiril-

(*) L.L.M.

mesi o sıralarda onaylanan kanun kuvvetindeki bir kararnameye dayanarak 2886 sayılı kanun dışında cezaevi proje inşası için çağırma usulü ile yapılmıştır.

4301 Sayılı kanunda yer alan ve cezaevleri proje geliştirmesini 2886 sayılı kanun dışında bırakan, bu hükmün yer aldığı kanun kuvvetindeki kararnamenin çıkması, ANAP döneminde, zamanın Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun ikinci bakanlık dönemine rastlar.

Bu kanun hükmünün amacı, Adalet Bakanlığı'na kendi kullanaacağı binaların (cezaevleri binalarının) projelerinin geliştirilmesi için özel imkan sağlayarak, kullanıcıların etkenliği ile, kullanıcılarla ve teknik ekiplerin yakın bir ilişki içinde çalışıp ve aynı zamanda enternasyonal eksper firmalarından da teklif alınmasına imkan sağlanmasına dönük idi. Cezaevleri proje geliştirmesinin özel eksperlik işi olduğu, bu konuda da Türkiye de eksper mimarlar ve teknik ekip bulunmadığı için, zamanın Bakanlar Kurulu böyle bir mekanizmanın çalışmasına önayak oldukları için takdire şayen kabul edilmeli idi. Ancak bu kanun hükmü hiçbir zaman amacına uygun olarak kullanılmadı. Anasol hükümeti döneminde, ilk defa uygulamaya konularak "Yeni Türk Tipi" (Diyarbakır, Denizli Cezaevleri) cezaevi projesinin geliştirilmesi için, uygulandı (1).

O sırada, Adalet Bakanlığı'nın cezaevleri planlaması için herhangi bir plan ve programı olmadığı gibi, cezaevi modelinin geliştirilmesi için, objektif standartları da yazılı bir şekilde derlenmemiştir. Bu nedenlerle, münferit kişilerin görüşleri doğrultusunda daha önceden bu konuda eğitim ve görgü ve bilgisi olmayan ve bu konuda araştırmaya gerek görmeyen teknik elemanlar tarafından yeni bir proje yaratıldı: Yeni Türk Mimari Tasarımı.

Bu yazar, bu projenin yaratılıp da, tatbikatının başlatılma sürecinde, (1992-1994), hem projenin başlangıcında, hemde onay saf-

- (1) "Yeni Türk Tipi Cezaevi" halen Diyarbakır ve Denizli'de inşası sürmekte olan ve fakat nedenleri bilimsel olarak kanıtlanmadan, Adalet Bakanlığı tarafından terkedilen bir prototip olarak kalmıştır.

hasında, Adalet Bakanlığı ile istişarelerde bulunmak üzere Türkiye'de bulunuyordu. İstişare konusu'da Türkiye'nin yeni prototiplerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktı. Çeşitli bürokratik engellemelerle, beraber çalışarak prototiplerin çağdaşlığını garanti etmek, teşebbüste kaldı.

Bu suretle, 4301 sayılı kanunda amaçlanan, "kullanıcıların" katkısı olmadan ve çağdaş eksper ve uzman teknik ekiplerin iştirakine imkan vermeden, geliştirilen "Yeni Türk Tipi" projesi temeli atıldı. Akabinde (temel atılmasını takip eden günlerde) değişen hükümetin Adalet Bakanı Kazan'ın ve Tevkifevleri ekibi tarafından beğenilmeyerek projenin tadilatına geçildi (2), (3).

Halen inşa halinde olan, iki yerde, bu tadilatlarında kapsayan, bitime doğru yaklaşan bu binalar, bulundukları çevrelerde büyük tartışma ve yankılara yol açmışlardır.

Sayın Oltan Sungurlu'nun dördüncü kez bakanlık döneminde, Kazan döneminde ilaveler ve değişiklikler yapılan bakanlık ekibi bir taraftan yukarıda sözü edilen proje değişikliklerini gerçekleştirirken, bir taraftan da yeni bir projenin geliştirilmesine yeşil ışık yaktı. Bu çalışmaların neticesinde de "F tipi" denilen ve halen 11 yerde inşaları için ihaleleri tamamlanan cezaevlerine temel teşkil eden, proje geliştirildi.

Yukarıda, ilk satırlarda belirtildiği şekilde, son iki yıldır mevcut "E tipi" ve "Özel tipler" de tadilat görerek, ilki "küçük koğuşlar" denilen biçimde ikincisi ise "oda" sistemi denilen ikiyeşer üçer ve tek kişilik odalara dönüştürülme sürecine girdiler.

- (2) Yeni Türk tipi cezaevinin tadil edilmiş şekli, ortak havalandırma yerlerinin yok edilip, ayrı ayrı ve hücrelere açılan havalandırma şeklinde tezahür etmiştir. Bu şekliyle cezaevinin ne tip bir cezaevi olduğuna dair bir isim ortaya atılmamıştır.
- (3) Kazan'ın Ceza ve Tevkifevleri ekibinde daha önceki ekibinden farklı olarak, bir genel müdür vardır. Bu kişi de yıllardır, cezaevi yaşam yerlerinin tek hücreye ve fakat izolasyon hücresine dönük yapılanmasını savunan ve Eskişehir cezaevinin ilk onarımının gerçekleştirilmesinde geniş çaplı rol alan bir görevlidir.

Zamanımıza kadar, bütün mevcut "E tipi" ve "Özel tipler" in tadilat projeleri ihale edildi. Bütün bu ihaleler 2886 sayılı İhale Kanunu'nun hükümlerini bypass eden ve 4301 sayılı kanuna göre yapıldı. Ancak herhangi bir planlama programı olmadan, belirli standartlar gözetilmeden ve hiç bir denetleme mekanizmasına tabii olmadan, tamamen "siyasi irade" denilen bir kavram çevresinde ve fakat münferit görüşlerin çağdaşlığı hayli tartışmalı olan bu teşebbüsleri yine amaca uygun bir neticeye götürmedi. Özel tiplerin tek ve üç kişilik "oda" dedikleri tadilat sonucu yaratılan yaşam yerlerinden ilham alınarak yaratılan "F tipi" cezaevleri modeli de kendinden önceki modeller gibi 4301 sayılı kanunun ruhuna aykırı ve bu nedenle de çağdaş olmayan, plan ve programsız ve Kamu Danışma Kurulu desteği olmadan gerçekleştirilen bir model olarak, ilk ihalesi geçici bakan Öztekin zamanında gerçekleştirildi ve halen mevcut siyasi irade tarafından kabul gördü ve ilave ihaleler yapıldı, (1999).

Yukarıda kısaca özetlemiş olduğum mevcut yapılanmanın değiştirilmesi süreci ve yeniden yapılanmak için "F " tiplerinin geliştirilmesi, 540 cezaevinin ancak 50 tanesini kapsamına alıyor. Böyle sembolik sözde iyileştirme/altyapı geliştirilmesi köktenci reform niteliğinde değildir. Yanlız ve yanlız, Terör yasası suçlularına dönük bu değişimler reform niteliğinde kabul edilemez. Kaldı ki, yapılan bu değişikliklerin çağdaş standartlara uygunluğu ve neticenin olumlu bir şekilde mevcut sistemi etkileyeceği ciddi bir şekilde tartışılabilir.

Böyle bir tartışmanın, bu yenilikler getirilmeden, büyük yatırımlar yapılmadan gerçekleştirilmesi önerilirdi. Buna da Batı da, "Katılımcı Sosyal Planlama Programı" deniliyor ve cezaevleri planlamalarında çok iyi neticeler veriyor. "Total Systems Participatory" planlama programının cezaevleri planlanmasına uygulanması, bu yazarın Yeni Türkiye Dergisi'nde yayınlanan bir makalesinde geniş bir şekilde ele alınmıştır. (4)

- (4) Yeni Türkiye Dergisi: Temmuz*Ağustos 1996, Yıl 2, Sayı 10: Türk Cezaevleri Sisteminde reformun ihtiyacını öngören mahsurlar ve köktenci reform planlamasının özellikleri

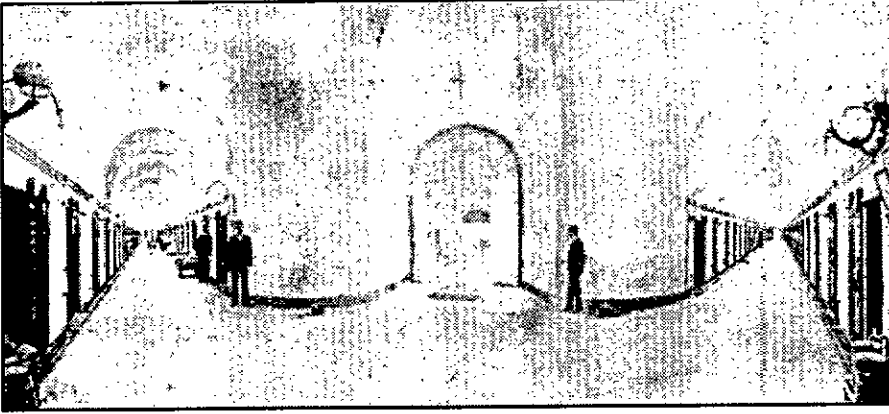
Bu makalemde, yukarıda sözü edilen cezaevleri altyapı değişikliklerini, uluslar arası standartlar çerçevesinde incelemeye tabi tutarak bunun neticesinde, yapılan geniş kapsamlı onarımların ve geliştirilen “yeni tip” projelerin fizibil olup olmadığını ele almak istiyorum. Bu cümleden olarak, Eskişehir Cezaevinin 3 ayrı onarım projesi, Diyarbakır Cezaevi’nin küçük koğuşlara dönüştürülme suretiyle yeniden yapılması, “Yeni Türk tipi cezaevi” modelinin tetkiki ve “F” tipi cezaevi projesinin geliştirilmesinin çağdaş cezaevicilik tatbikatı bakımından kısmi tetkikine yer vermek istiyorum (5).



- (5) Manisa Barosu Dergisi, Nisan-Haziran 1999, 69 sayılı nüshasında çıkan makalemde geniş bir şekilde tarif edilen, çağdaşlığı ABD’deki uygulamalarla tesbit edilmiş bulunan Pödular/indirect Supervision (Modular/indirect supervision) mimari tasarımı örnek olarak alınmıştır.

BEDENSEL CEZALAR

2000 li Yillarda Cezaevi İnfaz Hukuku



1871, Ruffin v. Commonwealth "He is consequences of his crime, not only forfeited his liberty, but all his personal rights" He is civiliter mortuus

1974, Procunier v. Martinez

"Censorship of prison mail works as consequential restriction on the first amendment rights and fourteen amendment rights of those who are not prisoners

1974, Wolf v/ McDonnell. " There is no iron curtain between constitution of this country and the prisoners"

1972 Cruz v. Beto

"Yüce mahkeme cezaevi idaresinin yerini alıp içerdekilerini idare etmek konumunda değildir; mahkeme hem içerdekilerin hemde dışardakilerin Anayasal haklarını koruma ve müdafaa etmek konumundadır"



Bedensel ceza uygulamalarından başlayarak, günümüze kadar gelinen süreçte, "hapsetme" cezasının geçirdiği evölüsyonu ibret verici bir tablo olarak ABD nin infaz tarihinde izleyebiliriz. Ceza çekenlerin yaşadıkları mekanların mimari tasarımlarının yarattığı işkence dönemini ve hapsedilme sürecinde yine bedensel olarak cezalandırıldıkları dönemleri geri bırakarak, tutuklu ve mahkumların yaşam şartlarını düzenleyen, onların hak ve sorumluluklarını tesbit eden, İnfaz sorumlularına hukuki hükümlülükler getiren "Standartlar" dönemine geldik.

Standartlar 19 uncu asrın ortasından beri , cezaevleri kuralları prensipleri olarak karşımıza çıkan amir hükümlerdir. Bunların en eskisi 1955 tarihli Birleşmiş Milletler standartlarıdır. Avrupa camiasının kabul ettiği 1987 cezaevleri kuralları da BM kurallarının aynen adapte edilmiş şeklidir. Yani 1955 BM ve 1987 Avrupa Standartları her cümleden olarak aynıdır, hiç bir değişiklik yoktur.

Küresel standartların her ülkenin bünyesine uygun çalışmasına imkan vermiş olmak için BM standart yazıcıları, bu standartlarla çok esnek cezaevi prensipleri getirmek suretiyle, bir yandan cezaevinde güvenlik unsurunu gerçekleştirmek, diğer yandan, tutuklu ve mahkumların hürriyeti bağlayıcılık durumundan kaynaklanan sorunlarının giderilmesi için kurallar koymuşlardır.

Küresel standartların ülkeler tarafından kabul edilmesi ahvalinde, her bir prensip ve kuralın, o ülkenin şartlarına göre uygulanması için, bir şekilde, o ülkenin mevzuatına dahil edilmesi gerekir; kanun, tüzük veya kanun kuvvetinde kararname, genelge vs., biçimlerinden birine uygun olarak iç mevzuata kabul edilmesi gerekir.

Türkiye de iç hukuka malolmayan bu prensiplere uymak için, hiç bir yaptırım gücüne sahip olmayan bu küresel standartlara, zaman zaman değiniliyor; İnfaz teşkilatı, bazı ahvallerde gönüllü olarak bu standartlara uyum sağladığını ve hatta standartların ötesinde uygulamadan bahsediyor. Oysaki her bir maddesi geniş çaplı yoruma açık olan ve bununda ülke şartlarında yorumlanma-

sı gereken, bu elastiki kurallara uyulmasında ülkeler arası mukayese dahi yapılamaz. Ülkeye iç hukuk yolu ile maledilmeden küresel standartlara , seçenekli olarak uyum sağlamak gayreti, bu standartların getirmek istediği sistemin çatısını oluşturmaz: örneğin; BM ve Avrupa standartlarının fiziki şartlarla ilgili, çok az sayıda standartları, alt yapıya değinen maddeler vardır: BM standartlar;

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER STANDARTLARI

9.1 ŞAYET MAHKUMLAR GECELERİ ODALARDA YATACAKLARSA, BUNUN TEK KİŞİLİK ODALAR OLMASI GEREKLİDİR; ACİL KALABALIK DURUMLARDA GEÇİCİ OLARAK İKİ KİŞİ YATIRILABİLİR.

10. YAŞAM YERLERİNİN ŞARTLARI ; HAVA MİKTARI, YÜZÖLÇÜMÜ, IŞIKLANDIRMA, ISITMA, SOĞUTMA, VE HAVA SİRKÜLASYONU GEREKTİĞİ GİBİ OLMALIDIR.

11. CAMLARDAN IŞIK VE HAVA GELMELİ VE SUNİ AYDINLATMA HAFİF MİKTARDA OLMALI.

Bu standartların tayin ettiği geniş çerçevede Türkiyede yatılan yerlerin yüz ölçümü, içinin özellikleri, odaların diğer yaşam yerleri ile ilişkisi, odaların havasının ve ısısının kaç derece olacağı (mevsimine göre), tabii ve suni ışık gereklerinin ne olması konusu, Türk Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü tarafından, Türkiye şartlarına göre düzenlenmeli ve yazılı bir döküm halinde tesbit edilip, uygulama ve denetleme mercileri tarafından gözetilmelidir.

İşte ancak o zaman BM Standartları hayata geçirilmiş olur.

Burada adı geçen standartlar, her ülkeye kendi şartlarına göre mahkumların “yaşam şartlarının” düzenlenmesi için amir hüküm getirmiştir. Cezaevleri yaşam şartları Türkiye de iç hukuk düzenlemesi ile tesbit edilecek standartlara göre iyileştirilmelidir:

Yaşam şartları deyince dikkate alınacak hususlar şunlardır.

CEZAEVLERİNDE YAŞAM ŞARTLARI

- **YATILACAK ALAN/YÜZÖLÇÜMÜ**
 - o Tek kişilik odalar
 - o Ortak yaşam yerleri
- **YAŞAM YERLERİNDE MEVSİMLERE GÖRE ISI KONTROLÜ**
- **HAVA SİRKÜLASYONU**
- **BANYO/DUŞ İMKANI VE ÇAMAŞIR YIKANMASI İMKANLARI**
- **3 ÖĞÜN DİYET UZMANI TASDİKLİ YEMEK İMKANI**
- **SAĞLIK HEKİMLİĞİ, DİŞ HEKİMLİĞİ, VE PSİKİATRİK İHTİYAÇLARA CEVAP VEREN SERVİSLERİN BÜTÜN MAHKUMLARIN GÜNDELİK HAYATINDA YETERLİ ŞEKİLDE BULUNDURULMASI**
- **ÇEVRENİN SAĞLIK KURALLARINA UYGUN OLMASI**
- **TUTUKLU/ MAHKUMLARIN GÖZETİM VE DENETİM ALTINDA BULUNDURULMASI**
- **TUTUKLU/MAHKUMLARIN ATIL KALMASINA ENGEL İŞ İMKANLARININ TEMİN EDİLMESİ**
- **MAHKUMLARIN BİLİMSEL BİR SINIFLANDIRMAYA TABİ OLMASI**
- **YANGIN EMNİYETİNİN TEMİN EDİLMESİ**

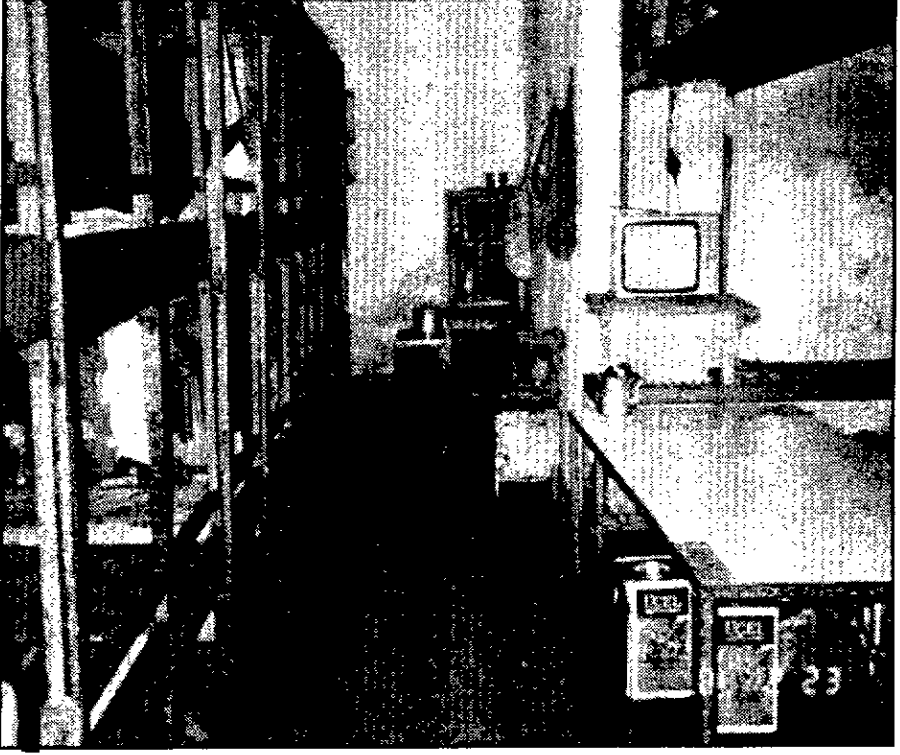
Tabloda görülen tutuklu ve hükümlülerin cezaevlerinde yaşamı ile doğrudan ilgili ihtiyaç alanlarının çağdaş düzeye çıkarılması, gerekliliği Türkiye de konsensüs oluşturmuştur.

Devletin, daha doğrusu, infaz merciinin bu yaşam şartlarının düzenlenmesinde, Türkiye şartlarına uygun bir dizi standartlar getirmesi lazımdır. Bunu yaparken bir taraftan Türkiye'nin şartları gözözetilirken diğer tarafta başka ülkelerin bu konuda "çıtayı" nerede tuttukları göz önüne alınmalıdır.

Nereden bakılırsa "çita", şu anda Türkiye şartlarında çok alçakta tutulmaktadır; örneğin yüz ölçümü 2.5 metrekare, 1 metrekare bazende bir yatak ölçüsündedir. (Resim 1,2)



Resim 1 : BAYRAMPAŞA CEZAEVİ



Resim 2 : KAPALI CEZAEVİ

Yemek, gerektiği gibi olmadığı için mahkum kendi yemeğini kendi pişiriyor. (Resim 3) Sağlık şartlarının, kendi kendine bu imkanı temin edemeyen, cezaevleri sakinleri açısından, gerektiği gibi olmadığı, bir konsensüs meselesi; Sağlık Servisi şartları standartlarının şu hususları düzenlenmesi gerekir..

SAĞLIK SERVİSİ STANDARTLARI GEREKLERİ

- BAĞIMSIZ DOKTOR VE SAĞLIK EKİBİ
- İÇERİ ALIRKEN SAĞLIK TARAMASI
- CEZAEVİNDE 14 GÜN SONRA YAPILACAL CHECK-UP
- GÜNLÜK VİZİTA
- İLAÇLARIN DEVLET TARAFINDAN VERİLMESİ
- ACİL SAĞLIK SERVİSİ BULUNMASI

- SAĞLIK PERSONELİNİN YETERİNCE OLMASI VE EĞİTİM
- SAĞLIK DOSYALARININ TUTULMASI
- DOSYALARIN GİZLİLİĞİ



Resim 3: BAYRAMPAŞA

Yangın emniyeti adeta yok, çünkü mahkumlar kendi yemeklerini kendileri pişiriyorlar.

Çevrenin hijyenik ve sağlık şartlarına uygun olması, olması gereken, olmasa olmaz türünden zorunlu bir yaşam şartıdır. Bulaşıcı ve kalıcı hastalıklara neden olabilecek çevre sağlığı, hem idare tarafından temin ve kontrol edilmeli ve hemde cezaevi sakinleri buna özen göstermelidir.

HİJYEN VE ÇEVRE SAĞLIĞI

- GEREKLİ SU SABUN VE DİĞER MADDELER
- ÇAMAŞIRLARIN İDARE TARAFINDAN VERİLMESİ
- HAFTADA İKİ DEFA ÇAMAŞIR DEĞİŞMESİ, BİR DEFA YATAK ÇARŞAFI DEĞİŞMESİ
- MAHKUMLARA İDARENİN DIŞ GIYECEK TEMİN EDİP, BUNUNDA HAFTADA BİR KERE TEMİZLENECEK BİÇİMDE, YIKANMAYA DAYANIKLI OLMASI
- ÇEVRE SAĞLIĞININ HEM CEZAEVİ İLERİ GELENLERİ HEMDE DIŞARIDAN GELEN SAĞLIK EKİPLERİ TARAFINDAN DENETLENMESİ
- TUVALET VE BANYO İMKANLARI
- MAHKUMLARIN ÇEVRELERİNİ TEMİZ TUTMA ZORUNLULUĞU

Cezaevlerinde yangın emniyetinin temini, hem güvenlik, hem cezaevi sakinleri ve orada çalışanlar açısından çok önemli bir unsur olduğu tartışmasızdır. Yangın emniyet unsurları standartları düzenlenirken şu hususlar dikkate alınmalıdır.

YANGIN EMNİYETİ STANDARTLARI

- CEZAEVİNDE YANGINI ÖNLEMELİK VE YANGIN ÇIKTIĞI ZAMAN KONTROL EDİLMESİNİ SAĞLAYACAK MEKANİK VE ELEKTRONİK İMKANLARIN SAĞLANMASI
- CEZAEVİNDE YANGINI ÖNLEMELİK VE KONTROL ETMEK İÇİN UYGULANACAL PROSEDÜRLERİN YAZILI OLARAK ÖNCEDEN TESBİTİ

- CEZAEVİNDE YANICI VE YANGIN ÇIKARABİLECEK MADDELERİN KONTROLÜ Ö YANICI LİKİT MADDE, ATEŞ VE ISI ÇIKARAN ARAÇ, GEREÇ VS. GİBİ EŞYALRIN MAHKUMLARA VERİLME MESİ
- CEZAEVLERİNİN İTFAİYE MÜDÜRLERİ TARAFINDAN DENETLERİ GEREKLİ RAPORLARLA CEZAEVİ MERCİLERİNE YANGINI ÖNLEME KONUSUNDA YAPTIRIM GETİRİLMESİ
- CEZAEVİNDE YANGIN KONUSUNDA PERSONELİN EĞİTİMİ
- CEZAEVİNDE KULLANILAN YATAK, ÇARŞAF, BATTANİYE VS. GİBİ EŞYALARIN YANGINA MUKAVEMETLİ OLMASI, YANMAZ MADDELERDEN YAPILMASI
- CEZAEVİNDE YANGIN AHVALİNDE NASIL TAHLİYE OLUNACAĞI VE GEREKLİ PLANIN, İTFAİYECE ONAYLANMIŞ OLMASI
- CEZAEVİNDE TAHLİYE İLE İLGİLİ TATBİKAT VE EĞİTİM YAPILMASI

Mahkumların devamlı olarak gözetim ve denetim altında bulundurulmaları ve yaşam yerlerinin kontrolü, ceza evinde, mahkumların birbirinden korunması, isyana yol açılmaması bakımından çok önemlidir; mahkumların gözetlenip, denetlenmesi ve kontrol altında bulundurulmalarında en önemli faktörler şöyle sıranabilir:

MAHKUMLARIN KONTROLUNA DAİR STANDARTLAR

- BİLİMSEL SINIFLANDIRMA, YOLU İLE SUÇUN TÜRÜNE GÖRE DEĞİLDE, BİRLİKTE UYUŞUM SAĞLAYACAK FİZİKİ VE PSİKOLOJİK YAPIDA OLAN KİŞİLERİN BAZI KRİTERLERE GÖRE GURUPLARA AYRILMASI
- KADIN ERKEK AYRILMASI

- KIZ VE ERKEK ÇOCUKLARIN YETİŞKİN KADIN VE ERKEKLERDEN AYRILMASI
- MAHKUMLARIN TOPLU YAŞADIKLARI YERLERİN YALIN GÖZLE GÖZETLENMESİ
- SAYIM YAPILMASI
- YAŞAM YERLERİNİN RUTİN OLARAK ARANMASI
- ÜST ARANMASI
- SAAT BAŞI HER MAHKUMUN DURUMUNU TESBİT EDECEK ŞEKİLDE, GÖREVLİNİN TESBİT YAPMASI
- CEZAEVİNDE EMNİYET VE GÜVENLİĞİN TEMİNİ İÇİN GEREKEN PROSEDÜRLER
- MAHKUMLARIN MEKANİK AYGITLARLA PERSONELE ULAŞABİLMESİ

Özet olarak anlatılan bu şartların, bütün Türkiye çapında 540 cezaevinde bir gecede düzenlenmesi, "çıtanın" halenki düzeyden kurtarılması, bütçe sorunu yaratacağı gibi pratik olarak adeta imkansızdır.

Bu nedenle, yaşam şartları standartlarının düzenlenmesinin akabinde , bunlardan olmasa olmazları tesbit edip, bir master planlama çerçevesinde , bütçe gereklerine göre uygulamalara başlamak gerekir.

Uyulması öncelikle ele alınması gereken standartlar öncelik listesi:

ZORUNLU STANDARTLAR

- YANGIN EMNİYETİ
- SAĞLIK SERVİSİ
- ÇEVRENİN HİJYENİK OLMASI
- YEMEK SERVİSİ
- DİSİPLİN KURALLARI VE DİSİPLİN UYGULAMALARI
- BİLİMSEL SINIFLANDIRMA

Bu konularda Türk Devletinin acil olarak standartlar geliştirip, bunlara göre cezaevleri düzenlemeleri yapması gereklidir. Bunla-

ra zorunlu standartlar denilir ve bu standartlara göre cezaevleri sistemlerinin düzenlenmesi o cezaevlerinde, yaşam hakkının korunmasına yol açar; bu da cezaevlerinde korunması gereken en önemli insan haklarından biridir. Zaten bu hak korunmadığı zaman diğer insan haklarından bahsetmek söz konusu olmaz.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu şemada gösterilen konvansiyon ve anlaşmaların tarafıdır ve ayrıca Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanında cezaevleri konusunda aldığı kararla bağımlıdır. Bütün bu enstrümanlar biraraya getirilerek ve iç hukukun gerekleri doğrultusunda da, yaşam haklarını etkileyen standartların ivedilikle düzenlenmesi gerekir.

Çeşitli meslek kuruluşları ve üniversitelerde örnek standartları hazırlar bu sürece katkıda bulunur, Adalet Bakanlığına yardımcı olabilirler.

Cezaevlerinde insan haklarının korunması;

Cezaevi Koşulları

**CEZAEVLERİNİN İDARESİNE DAİR MAHALLİ
MİNİMUM STANDART KURALLARI**

ZORUNLU STANDARTLAR

CEZAEVLERİ İÇ HUKUK DÜZENLEMELERİ

KANUN, TÜZÜK, YÖNETMELİKLER, ANAYASA

**AVRUPA İNSAN HAKLARI KOMİSYONU VE AVRUPA
İNSAN HAKLARI DİVANININ**

**CEZAEVLERİ İLE İLGİLİ BAŞVURULARINDA ALDIĞI
KARALAR VE TAVSİYELER**

**AVRUPA CEZAEVLERİ MİNİMUM STANDART
KURALLARI**

**AVRUPA BAKANLAR KOMİSYONUNUN R(87) 3 SAYILI
KARARIYLA ŞUBAT 12-1987 DE KABUL EDİLDİ**

**AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN
CEZAEVLERİ VE TUTUKLU VE MAHKUMLARLA
İLGİLİ KARARLARI VE TAVSİYELERİ**

**B.M. ULUSLAR ARASI SİYASİ EKONOMİK MEDENİ VE
SİYASİ HAKLARA DAİR ANLAŞMALARİ:
16 ARALIK 1966**

1'İNCİ SÖZLEŞME

**EKONOMİK, SOSYAL
KÜLTÜREL HAKLAR**

2'İNCİ SÖZLEŞME

MEDENİ VE SİYASİ HAKLAR

**B.M. TUTUKLU VE MAHKUMLARA UYGULANACAK
MİNİMUM STANDARTLAR KURALLAR,
30 AĞUSTOS 1955**

**AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ, 3 EYLÜL 1953
YAŞAM HAKKI, KİŞİNİN ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK
HAKKI**

**ADİL YARGI, DÜŞÜNCE VE VİCDAN, DİNİ ÖZGÜRLÜK
HAKKI**

**İŞKENCE YASAĞI, İNSANI AŞAĞILAYICI CEZA VE
MUAMELE YASAĞI**

**B.M. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ,
10 ARALIK 1948**

MADDELER: 5, 9, 11/1

Yukarıda adı geçen Tutuklu ve Mahkumların yaşam haklarını düzenleyen standartları, bu konuşmacı kendi hazırlayıp Adalet Bakanlığına sunmuştur. Ümidedilirki onlara kendi çalışmalarında yardımcı olacaktır.

Mahkumların cezaevlerinde hak ve sorumluluklarını düzenleyen standartlar/kurallar gereklilikler yalnız yaşam haklarına mahsus değildir.

Çağdaş Cezaevleri gelişmeleri sonucu, tutuklu ve mahkum günümüzde hukuk devleti çerçevesinde, bir hukuk öznesi olmuştur; Bu gelişmeyi Amerika da çok bariz bir şekilde gözleyebiliyoruz; çünkü, ABD nin 150 yıllık infaz gelişme sürecinde, Federal Mahkemeler, son 30 yılda mahkumu geçen asrın , "Devletin Esiri" olmaktan çıkarıp, bir çok hak ve özgürlüklerle donanmış bir hukuk öznesi haline getirdiler.

1871 de ABD Supreme Court'unun kararına göre "Civiliter Mortuus" olan tutuklu mahkum, daha sonraları sivil haklar gelişme döneminin etkenliği ve kamunun isyanlar sonucu ortaya çıkan cezaevi şartlarının çok kötü olduğunun farkına varması ve bunu kınaması sonucu, mahkemeler tarafından korunmaya alındı. Nitekim 1974 yılında aynı mahkeme "mahkumlarla bu ülkenin anayasası arasında demir perde yoktur" diyerek, anayasadaki vatandaşlık hakları ile mahkumun haklarını özdeş-tirdi. Bundan çıkan neticeye göre, mahkumun şemada görülen hakları belirlendi ve cezaevi idareleri bu hakları gözetmeğe zorlandı (Ek 1). Bu kararlarda yer alan hükümler, işletmecilik standartları olarak yazıldı ve cezaevleri idaresinin performansı ve cezaevindeki yaşam şartları bu kriterlere göre ölçülmeye başlandı. Mahkeme kararlarından teşekkül eden cezaevleri hukuku gelişti ve her eyalette kendi kanun vazı arayıcılığı ile bunları standart kurallar haline getirdi.

Böylece 20 ci yüzyılın ikinci yarısında, Amerika da bütün cezaevlerini kontrol altında bulunduran bir "check and balance" yani sorumluluk ve hesap verme sistemi kuruldu. Murakabe/denetlemede bu sistemin bir parçası olarak gelişti.

Bu sistemde mahkum anayasal ve hukuki hakları, dışardakilere nazaran çok az miktarda kısıtlanan bir hukuk öznesi olarak hayata yeniden geldi.

Türkiye de mahkumların hak ve sorumlulukları nedir? Bunların kanun, tüzük, anayasa gibi iç hukuk ve evrensel standartlara uygunluğunu tesbit eden hukuk varmı? Yok. Türkiye de bu konudaki hukuk boşluğu konusunda da konsensüs var: İnfaz sektörü

ve mahkumlar ve kamu bu hukuk boşluğundan doğan, haklar konusunda belirsizlikten yakınıyorlar; Bu hukuk boşluğu nedeniyle var olması gereken "haklar" boşlukta askıda kalıyor. Buna karşın tutuklu ve mahkumlar, kendilerine göre tanımladıkları haklarını elde etmek için idare ile çatışmaya giriyorlar.

Çatışma için cezaevlerinde durum müsait; Herkes tarafından bilinen, yukarıda değindiğim gibi yaşam şartları düzenlenmemiş olan cezaevlerimizde, bu nedenle mahkumlar "çatışmak" için her türlü araç/gereç ve vasıttan yararlanarak, hem diğer mahkumlara karşı nefsi müdafaa halinde ve hem de idareye karşı çatışma halindeler.

Mahkum en acil ihtiyacını dahi başkalarının elinden temin etmeye zorlanır durumda bırakılınca isyana tevessül ediyorlar; yaşadıkları bu tehlikeli çevre daha da tehlikeli oluyor. Öte yandan, imtiyazlı mahkumlar, devletin temin edemediği hakların çoğunluğunu kendilerine maletmek için her türlü imkanı seferber ediyorlar; bu da sistemi töhmet altında bırakıyor.

Tabloda (Ek 1) görülen ABD infaz sistemlerinde mahkumların haklarının Türkiye'deki sistemde uygulanmasının hukuki dayanağını bulmak mümkün değil. Ancak, Türkiye bu konuda aşamadan geçen bu sistemde belirlenen mahkum haklarını kendi sistemine uydurabilir.

Küresel standartlar Amerikan sisteminin yolunu açmıştır; ve 150 senelik bir deneme yanılma ve en sonunda mahkemelerin bas-kısı infazı düze çıkarmıştır. Bizimde bundan faydalanmamızda yarar vardır diye düşünüyorum.

TÜRK İNFAZ SİSTEMİNDE ALT YAPI SORUNLARI (6)

Türk İnfaz Sisteminin alt yapı sorunları bu güne kadar aşılamamıştır; Sistemin bugün kaos içinde bulunmasının bütün nedenleri

(6) Mart 3, 1989, Aralık 11, 1991, Mart 20. 1998'de 3 ayrı ziyaret ve tetkik yapılmıştır.

alt yapı sorunları ile örtüştürülemez. Doğru olan bir hakikat, bu alt yapı, sorunları, çağdaş infaz sistemleri temel hukuk ve standartlarının ve cezaevi idaresi tatbikatında genel işlerliği ispat edilmiş ilkelerin uygulanmasına engeldir; Ancak diğer bir gerçek de bu alt yapının düzeltilmesi içinde gerekli araştırmalar, batıya dönük arayışlar ve neticede muaffak olmuş bir modeli gerçekleştirerek, bu sorunun bugüne kadar halledilmemiş olması: Kısa bir deyişle bu konuda son 12 yıldır benim gözlediğim, muaffakiyete götürmeyen, deneme ve yanılmalara değinmek gereklidir:

Ancak bu analizi yapmadan önce de Türk Cezaevleri alt yapılarının mimari tasarımlarının değerlendirilmesinde objektif kriterler/standartlar belirlenmelidir. Bunun içinde Dünya İnfaz Literatüründe , şimdiye kadar belirlenmiş cezaevleri mimari tiplerini esas almak gerekir.

DÜNYA İNFAZ TARİHİNDE CEZAEVİ MİMARİ

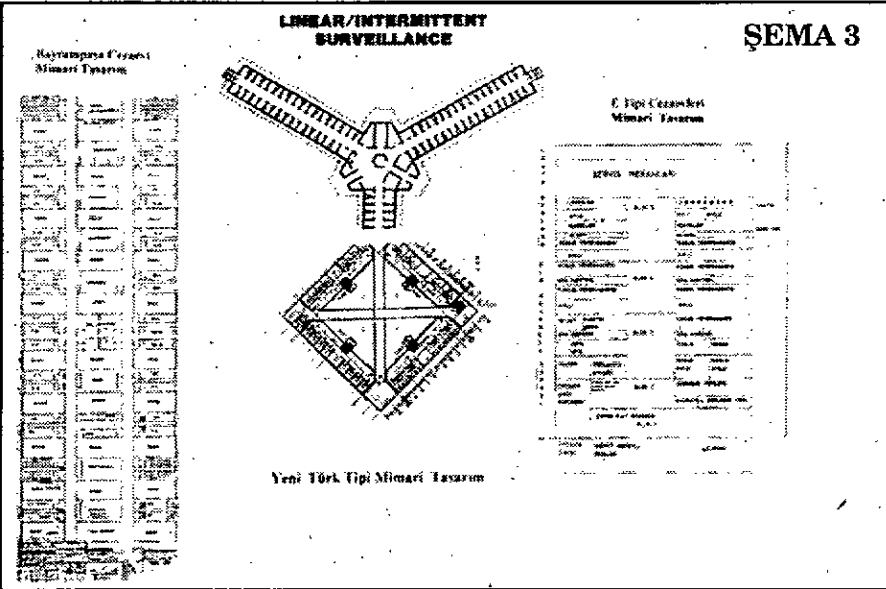
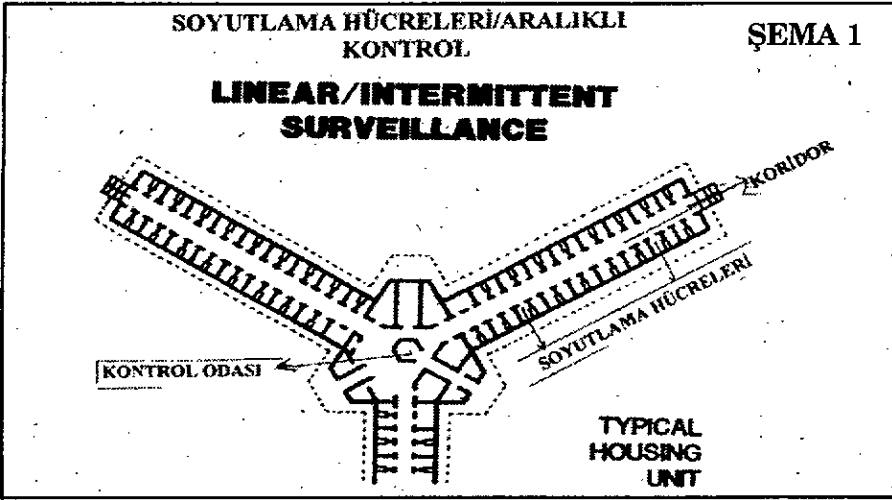
TASARIMLARI VE BUNLARA UYGUN CEZAEVİ İDARİ SİSTEMLERİ

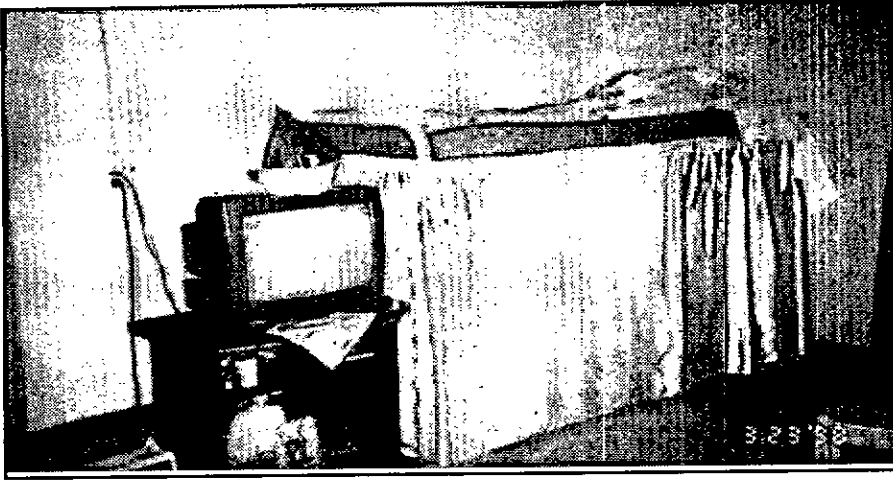
1. Linear/Intermittent surveillance (Lineer mimari tasarım/zaman zaman (Şema I) gözetleme/denetleme prensibine dayanan cezaevi idaresi)
2. Podular/Remote surveillance (Unite mimari tasarım/devamlı, indirek gözetleme (Şema II) prensibine dayanan cezaevi idaresi)
3. Podular/Direct Surveillance (Unite/mimari tasarım, içeriden devamlı gözetlenip, denetleme prensibine dayanan cezaevi idaresi). Bu model Türkiye için tavsiye edilmediğinden burada incelenmeye alınmayacaktır.

Türkiye'deki bütün mimari tasarımlar, birinci jenerasyon, lineer mimari tasarımına uygun düşer. Bu mimari tasarımın, cezaevi idaresi bakımından ve güvenlik açısından çalışır bir sistem olmadığı, zamanla anlaşılmış ve ABD deki uygulamalarda terk edilmiştir. Bu mimari tasarımda mahkumların gözetlenmesinin devamlı-

lğının sağlanamaması, en büyük mahsurlarının en başında gelir. Şema I de görülen krokide, tek kişilik hücreler yer alır, Şema II de cezaevleri mimari tasarımlarında ise çok kişilik yaşam yerleri vardır.

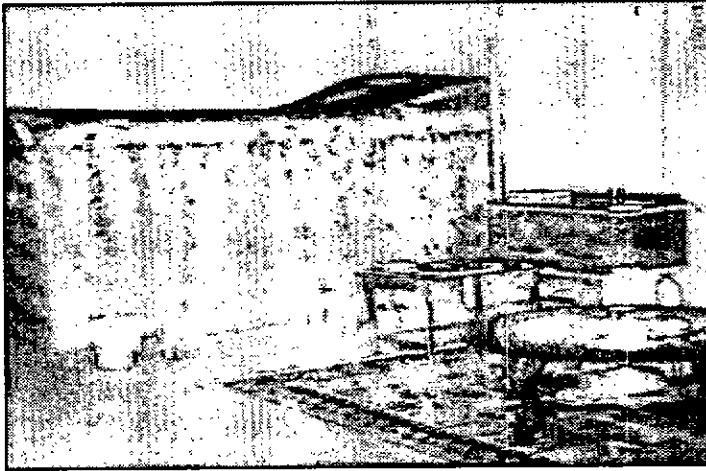
Türk İnfaz Sistemi alt yapı sorunları geniş bir şekilde bu yazının 1998 raporunda yer almıştır. Bu rapor iki bölüm halinde Manisa Barosu Dergisinde yayınlanmıştır: Manisa Barosu Dergisi Sayı 73,74,Yıl 19.





Resim 4

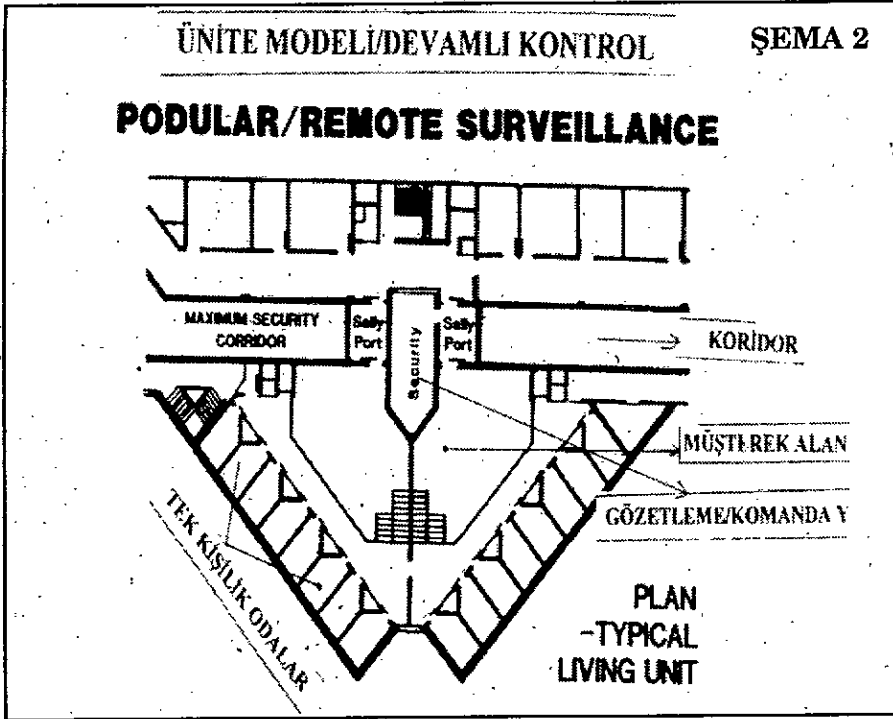
İstanbul özel tip cezaevide 4 kişilik odalarda, oda sakinlerinin kendilerine mahsus özel bir alan yaratmak için yataklarının etrafını çevrilmesini canlandıran bir resim.



Resim 3

İstanbul özel tip cezaevinden diğer bir görünüş ve kişiye özel bir alan.

İkinci jenerasyon veya poduler/moduler devamlı gözetleme imkanı sağlayan en son mimari tasarımlar ise, son 30 yıldır deneme sonucu, infaz idaresine en fazla kolaylıklar sağlayan, mahsupların birbirinden korunmasına dönük ve onların insani bir çevrede yettirilmalarını amaçlayan ve çağdaş infazın öngördüğü güvenlik prensiplerine uygun bir cezaevi modelidir. Türkiye de bu mimari tasarım bilinmemektedir. (Şema 2)



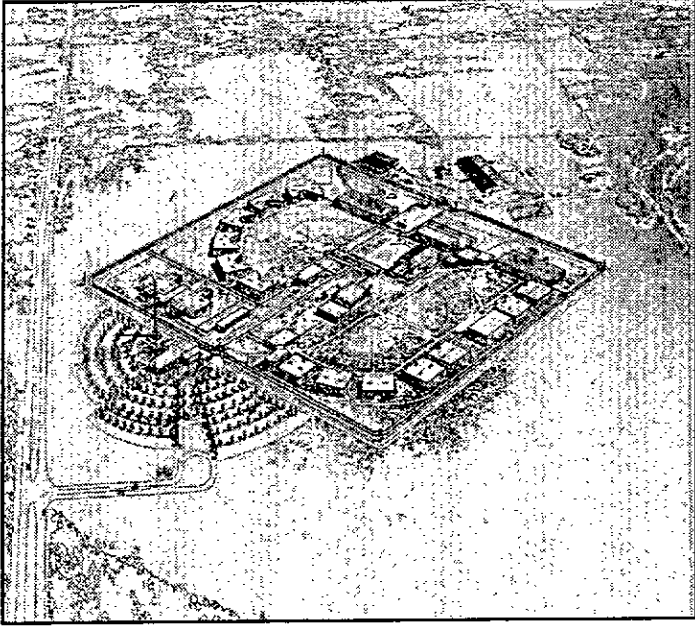
Ünite sistemindeki odalar, lineer sistemdeki odalarla, aynı maksada dönük olarak planlanmamıştır. Lineer mimari tasarımda odalar tecrit için düzenlenmiştir, oysaki üniter sistemde tecrit söz konusu değildir.

Unite modeli mimari tasarımın Türkiye ye uygulanması halinde bundan infaz sistemimize birçok yararlar sağlanacaktır. Bu mimari tasarıma dayanarak yapılan cezaevlerinin idaresi bu tasarımda zorunlu olanak şekillenir; Buda, o cezaevinde çağdaş cezaevi işletmecilik, çağdaş bir yaşam çevresini zorunlu kılar; Bu tasarımın faydaları:

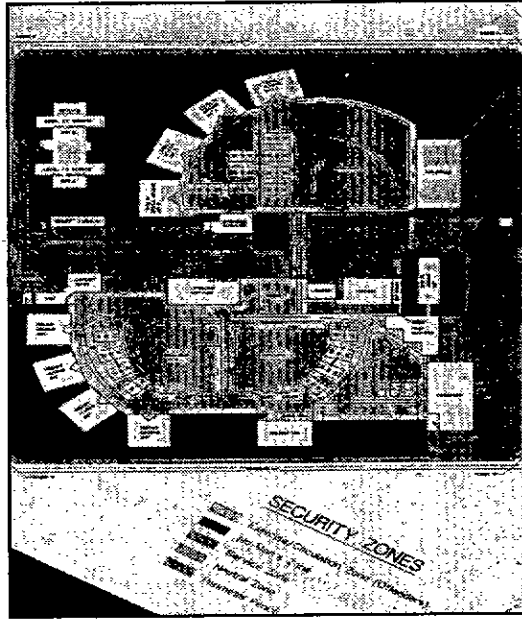
ÜNİTE/DEVAMLI KONTROL MODELİNİN YARARLARI

- Bu tasarım tutuklu ve mahkumların gerçek anlamda kontrolünü sağlar
- İç ve dış güvenlik unsurları çok yüksek düzeyde olduğu için, içerde görevliler ve suçlular daha esnek biçimde hareket ederler (normali)
- Üniteler en az 12, en çok 50 kişiliktir ve çok sayılı üniteler bilimsel sınıflandırmaya imkan verir
- Kişilerin kendilerine has odaları dışında, bu tasarımda her taraf şeffaftır
- Görevli sayısı çok düşüktür
- Her görevlinin görev sahası ve görevleri kesin olarak bellidir, mesuliyetleri mimari tasarımdan kaynaklanır
- Bu tasarımda yangın emniyeti unsurlarının tamamı yer alır
- Yaşam yerleri güvenli olduğu için mahkumlar, kendilerini emniyette bilerek silahlanmazlar
- Görevlilerde bu cezaevinde emniyet içinde olup, mahkumlarla yanlış ilişkilere girmezler
- Bu cezaevinde mahkumların dış dünya ile irtibatları, cezaevi güvenliği de gözetilerek düzenlenmiştir
- Bu cezaevinde yemekhane , mutfak olanakları, gerçek ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenmiştir
- Bu cezaevlerinde mahkumların banyo ihtiyaçlarına cevap verecek bütün olanaklar vardır
- Mahkumların kültür fizik yapma imkanını sağlayacak hem içerde, hem dışarıda imkanlar vardır
- Bu cezaevi mimari tasarımına iş yurtları bölümleri kolayca entegre edilebilir

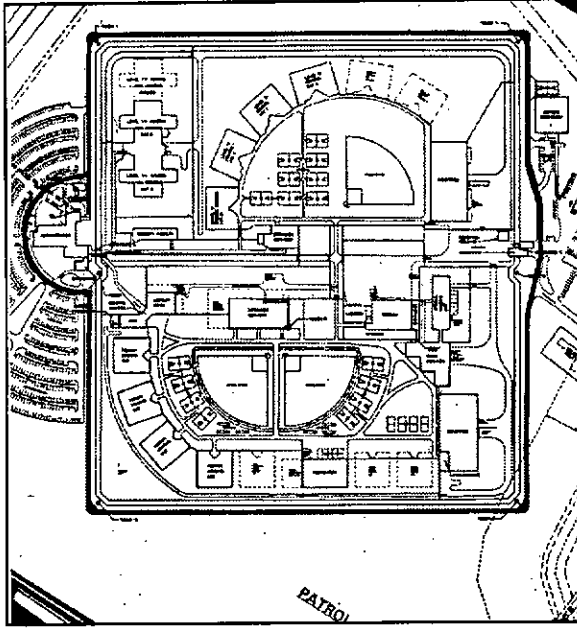
Bu mimari tasarımın hayata geçirildiği, Wabash Cezaevi Kompleksini örnek olarak burada dikkatinize getiriyorum.



WABASH CEZAEVİNİN YERLEŞİM ALAN



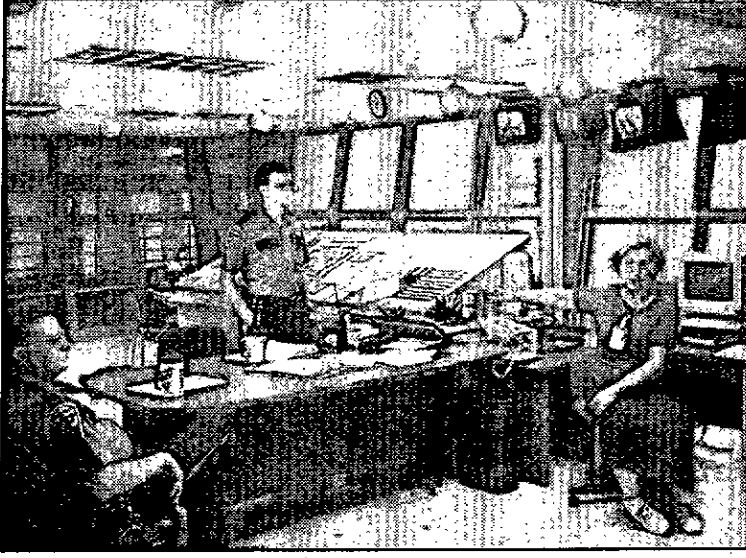
WABASH CEZAEVİNDE İÇ GÜVENLİK ALANLARI



WABASH CEZAEVİNİN DIŞ KORUMASI

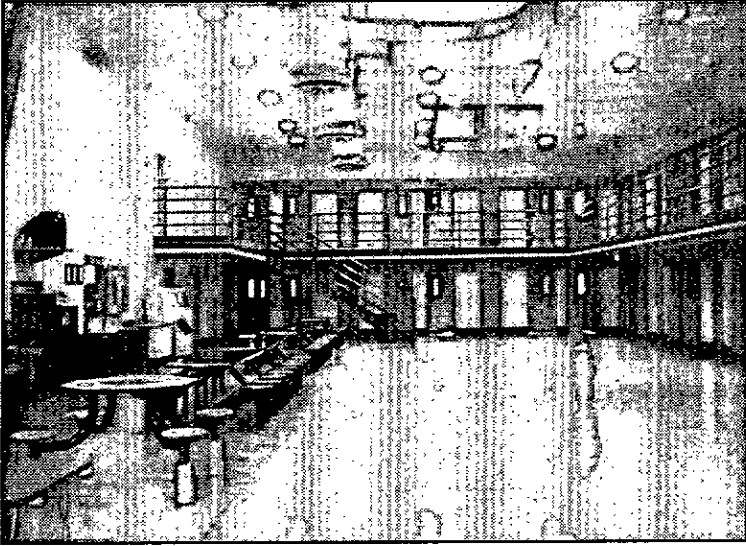


Resim 6
**WABASH CEZAEVİNDE GÖZETLEME ODASININ KONU-
MU VE GÖRÜŞ ALANI**



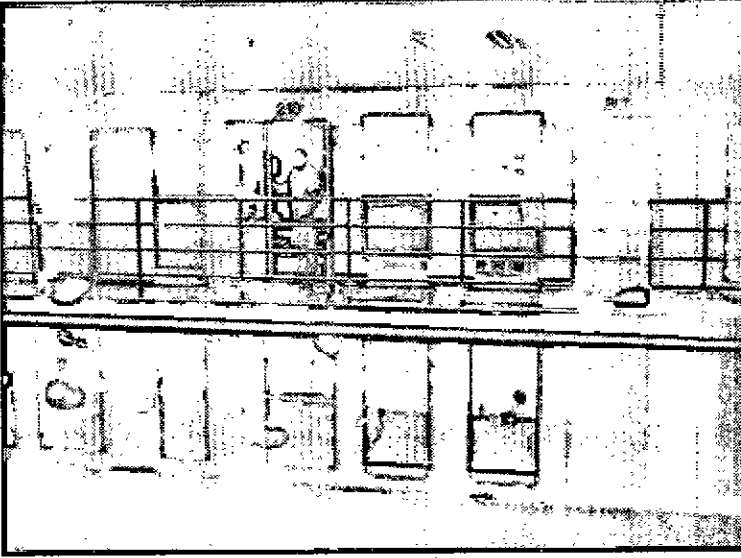
Resim 7

**WABASH CEZAEVİ YAŞAM ÜNİTESİNDE GÖZETLEME
ODASININ İÇ GÖRÜNÜMÜ**

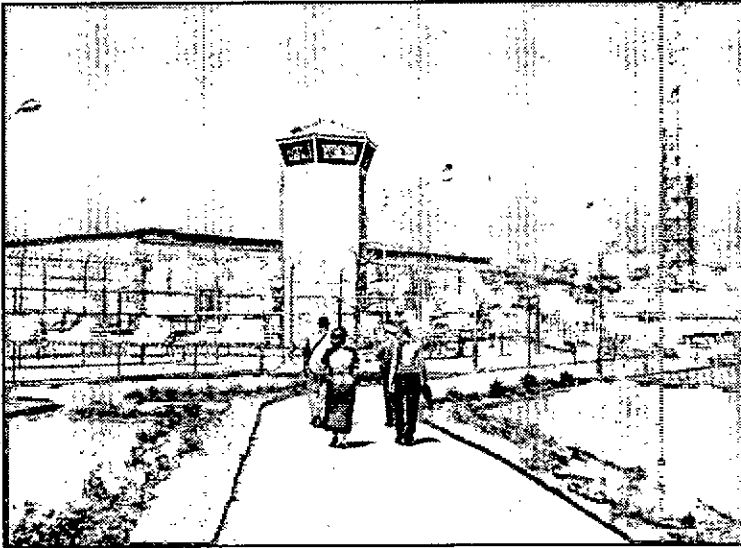


Resim 8

WABASH CEZAEVİNDE YAŞAM ÜNİTESİ



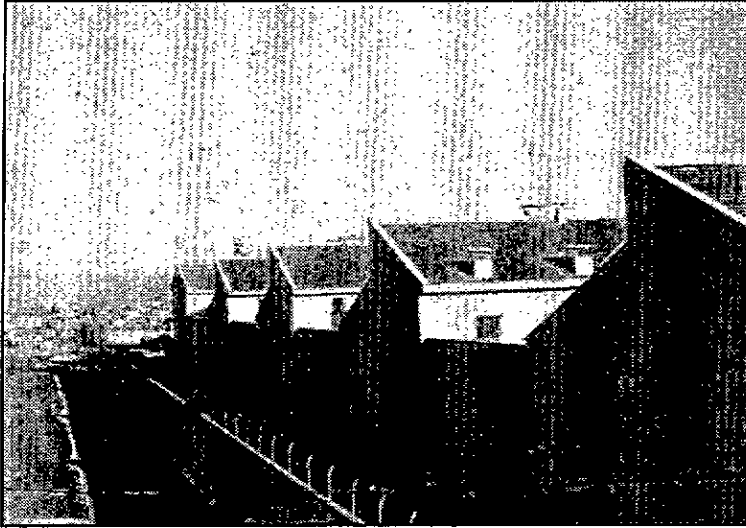
Resim 9
WABASH CEZAEVİNDE YAŞAM ÜNİTESİNDE
DUŞ İMKANI



Resim 10
WABASH CEZAEVİ KULELERİNDEN BİRİ

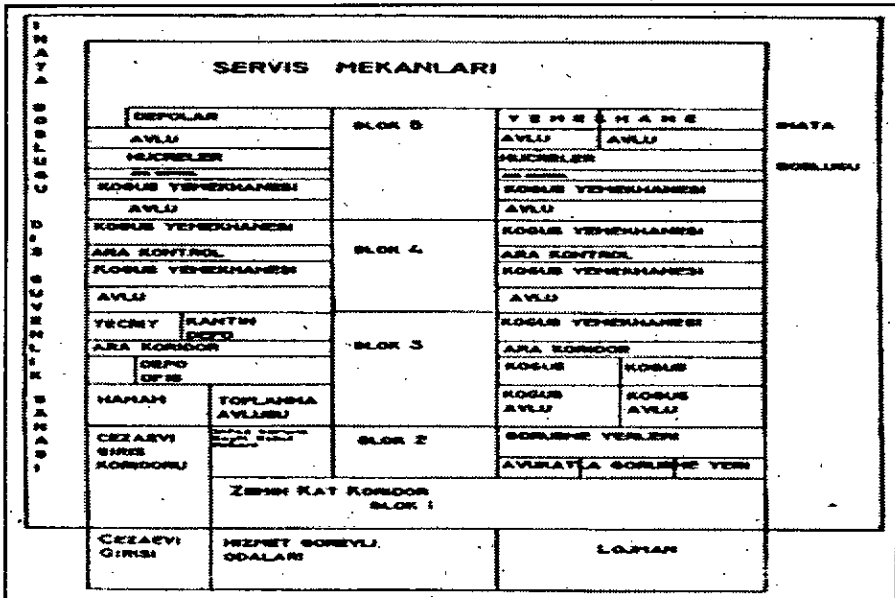
TÜRKİYE'DE MEVCUT CEZAEVLERİ TİPLERİ VE ONARIMLARI

- 1. E Tipleri: Koğuş ve tek kişilik hücreler karması, müşterek avlu, Linear tip model**



Resim 11

E Tipi Cezaevleri Mimari Tasarım



Resimde görüldüğü gibi (Resim 11), dış görünüşü 5 li “E “ harfi şeklinde olan bu cezaevi onbeş bin metrekare yüzölçümüne yaygın etrafı ihata duvarı ve tel örgü ile çevrili ve 4 tane kuleleri olan binalardır. Bu mimari tarzın özellikleri, Resim 11 ve krokisinden görüldüğü gibi, ana koridora açılan ve “E” harfinin kollarında yer alan “koğuş biçimi” yatma alanlarının bulunması ve her iki koğuşun müşterek kullanabileceği havalandırmasının olmasıdır. Beş tane ayrı blok bir koridora açılmaktadır ve iki yana simetriktr.

Binanın dış duvarı ile muhkem dış güvenliği, jandarma tarafından korunmaktadır.

Cezaevine giriş binanın alt katında olup, cezaevine, suçlular, görevliler, ziyaretçiler ve iş için gelenler hep buradan girmek durumundalardır. Kayıt kabul işlemleri için uygun mekanlar bu mimari tasarımda düşünülmemiş olup, bu fonksiyonlar, infaz koruma baş memurlarının odalarında, yetersiz alanlarda, güvenli ve sağlıklı olmayan bir biçimde yapılmaktadır.

E tipi mimari tasarımda bulunan 5 bloktan ilki veya A blok, burada sözü geçen, gardiyan odasını ihtiva ettiği gibi, sayıları 20 yi bulan görüş kabinleride burada yer alır ve ayrıca birinci katta olduğu gibi ikinci kattında da idari hizmet görevli odaları vardır.

İkinci bloktan, yani B blokundan itibaren tutuklu ve mahkumların yaşam yerleri ve bazı hizmet alanları yer almaya başlar.

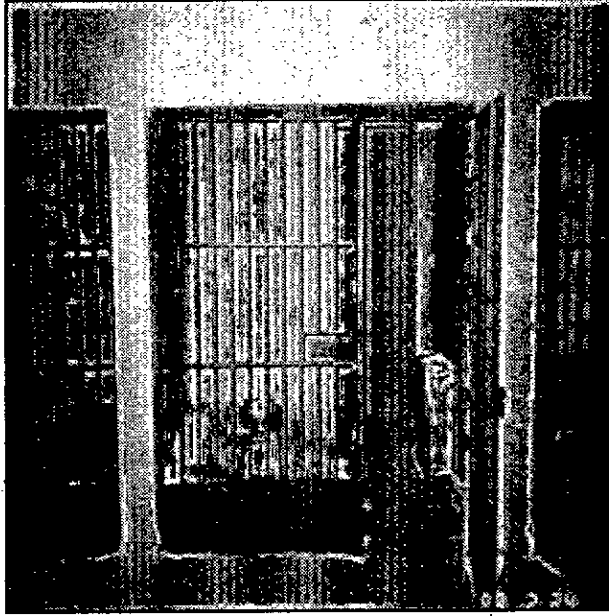
Bu mimari tarzında “Malta” adı verilen ana koridorun iki tarafında çok kişilik yaşam yerleri, (koğuşlar) vardır. Her koğuş bir taraftan gözetleme koridoru öbür tarafında havalandırma mekanları ile çevrilidir. Kadın koğuşu ikinci blokta yer alır.

Yukarıda adı geçen yaşam yerleri dikey bir koridorun iki tarafına açılan ve gözetleme ve denetlemesi aralıklı olarak yapılabilen yerler olarak, birinci jenerasyon/linear cezaevi mimari tasarımının özelliklerini taşır. Koğuşların gözetlenmesi ancak ara koridorlardaki mazgal deliklerinden yapılabilir.

E Tipi cezaevi binalarının kullanışlı ve fonksiyonel olmaması nedeniyle, İdareci, savcılar kullanıcıların görüşleri doğrultusunda, zaman zaman çeşitli biçimlerde onarılıp, değiştirilmişlerdir.

Yazarın gezi ve ziyareti sıralarında E tipi cezaevlerinin kapasitelerinin çok üstünde mahpus barındırdıkları müşahade edilmiştir. Bununla nedeni bulundukları yörelerin, yegane "tip" cezaevleri olarak mahkumların hizmetinde olmasıdır.

"E" tipi mimari tasarımlarda koğuşlara ilaveten, tek hücreli odalardan oluşan ve iki ayrı blok halinde 80 yataklı yaşam yerleri vardır (7). Ancak bu yaşam yerleri gerektiği gibi kullanılamamaktadır; Gerçekte gerek mimari tasarım bakımından, gerekse yapı malzemelerinin yetersizliği nedeniyle kullanılması güçlükler yaratabilecek mekanlardır (8).



Resim 13

- (7) Türkiye de infaz yöneticileri oda sistemine geçileceğini ileri sürerken E tipindeki hücreleri dikkate almıyorlar.
- (8) Manisa Barosu Dergisi; Sayı 75, Cezaevleri Altyapısı Geliştirme Denemeleri; E tipi Cezaevleri Bölümü

Kadınlar ve çocukların barındırıldığı bu cezaevinde, mimari tasarım erkek, kadın ve gençlerin birbirinden Birleşmiş Milletler standartlarına uygun şekilde ayrılmasına elverişli değildir. (9)

E tipi mimari tasarımlarına göre inşa edilen cezaevlerinde, hijyen şartları standartlara, kanunlara uygun şekilde tutmak için, mekanlar ve gereklerle kafi derecede düşünülmemiştir. Resimlerden bunu izlemek mümkündür.

E tipi cezaevleri, zamanımızda Bakanlığın emri ile geniş biçimde tadilat görerekten, küçük koğuşlara çevrilmektedir (10). Bu konuda geniş malumat bu yazarın , 1998 Raporunda yer almakta olup, bu Rapor Manisa Barosu Dergisinde yayınlanmıştır.

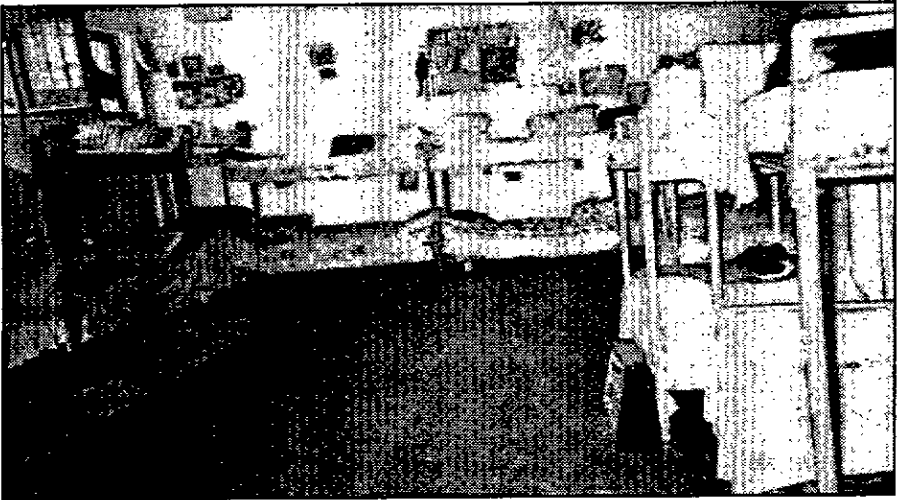


Resim 14
Diyarbakır Cezaevinde Tuvalet, Banyo ve Su İmkanları

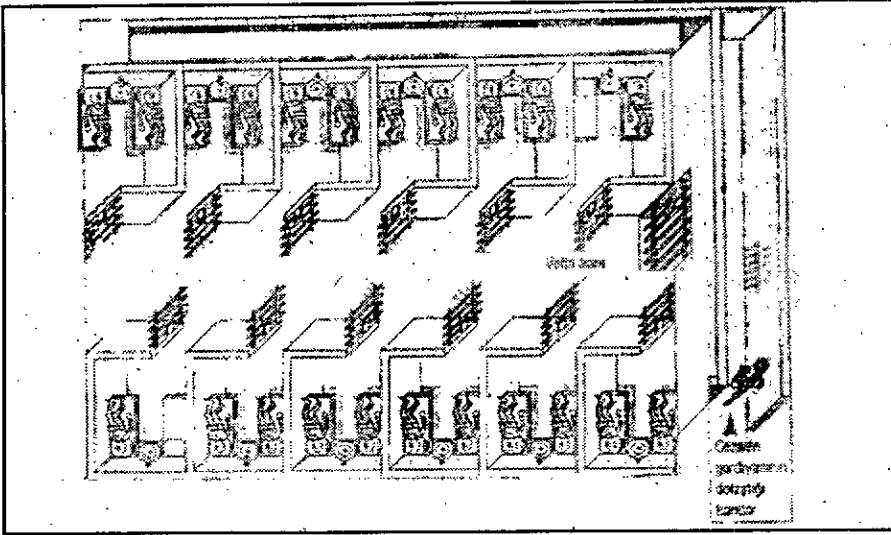
(9-10) ibid



Resim 15
Diyarbakır Cezaevinde Tuvalet, Çamaşır Yıkama ve
Lavabo İmkanları



Resim 16
Diyarbakır Cezaevinde kalabalık olmayan bir koğuş ve
eşyaları



**Özel tip mimari tasarımda "çok kişilik "
yaşam yerleri krokisi**

2. ÖZEL TİPLER

Türkiye de özel tip cezaevlerinden 5 tane olduğu tesbit edilmiştir. Ancak bunlardan Eskişehirde bulunan, cezaevi bu yazar tarafından defalarca çok detaylı olarak incelenmiştir (11). Eskişehir Cezaevi 3 defa onarılmıştır. Her seferinde ilk mimari tasarımın karakteristikleri önemli bir şekilde değiştirilmiştir. Bu denemeler sürecinde, ölüm oruçları neticesinde bazı mahkumlar hayatlarını yitirmişler ve birinci onarım sonucu tek kişilik hücrelere dönüşen cezaevini Bakan Seyfi Oktay kapattırmak suretiyle, Türk İnfaz Sistemine etken olmuştur.

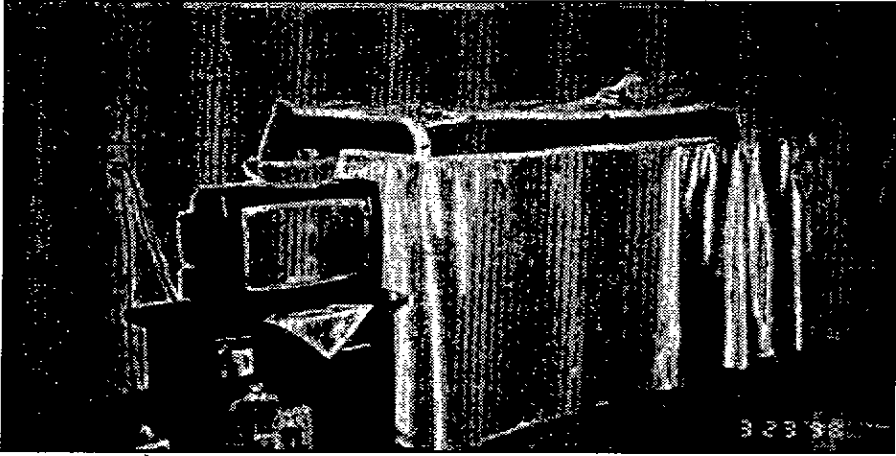
Bu cezaevi mimari tasarım gerek orijinal mimari tasarımı olarak, gerekse en son onarımla duplex hale dönüştürülmekle, Türk İnfaz Sistemine alt yapı olarak, yararlı olacak bir mimari tasarım olmamıştır. (12)

(11) Mart 3, 1989, Aralık 11, 1991, Mart 20. 1998 de 3 ayrı ziyaret ve tetkik yapılmıştır.

(12) Özel tip cezaevi mimari tasarım örneği olarak, Eskişehir Cezaevi tetkikleri sonunda yazılan detaylı bilgileri Manisa Barosu Dergisi, Yıl 19, Sayı 74, Sayfa 51*78 de yer almaktadır.

Bu cezaevi mimari tasarımıda diğerlerinde olduğu gibi linear bir düzenleme olup, çağdaş, modern standartlara uygun olarak planlanmamıştır. İç güvenlik sahası modern cezaevi mimari tasarımlarında olduğu gibi, düzenlenmemiştir. Cezaevi muhkem değildir, dış duvarları ve zeminin binanın kendi kendini koruması özelliklerine dayandırılmamıştır. Yaşam yerleri gözetlenemez; Cezaevinin giriş kısmı emniyet ve güvenlik açısından çok mahsurludur; ziyaret yerleri gerek kapalı gerekse açık olmak üzere, cezaevinin iç güvenlik sahasını tehdit eder; yaşam yerlerinde yangın emniyeti hiç yok denecek kadar azdır, yemekhane/mutfak, sağlık hizmetleri alanları, çok kısıntılı olup, ihtiyaca cevap verecek durumda değildir.

Bu cezaevinin yukarıda sayılan mahsurları, kullanıcıları da çok rahatsız etmiş olmalı ki bu bina 3 kere yeniden onarılmıştır! Ancak bu onarımlar, belirli bir planlama dahilinde, çağdaş cezaevleri bina standartları göze alınmadan, tamamen münferit bazı idarecilerin (merkez idarecileri) görüşüne göre yapıldığı için, neticeleri muaffak olupta, Türk Sistemine herhangi bir destek sağlamamıştır.



Resim 17

Özel tipte 4 kişilik odalardan bir görünüm

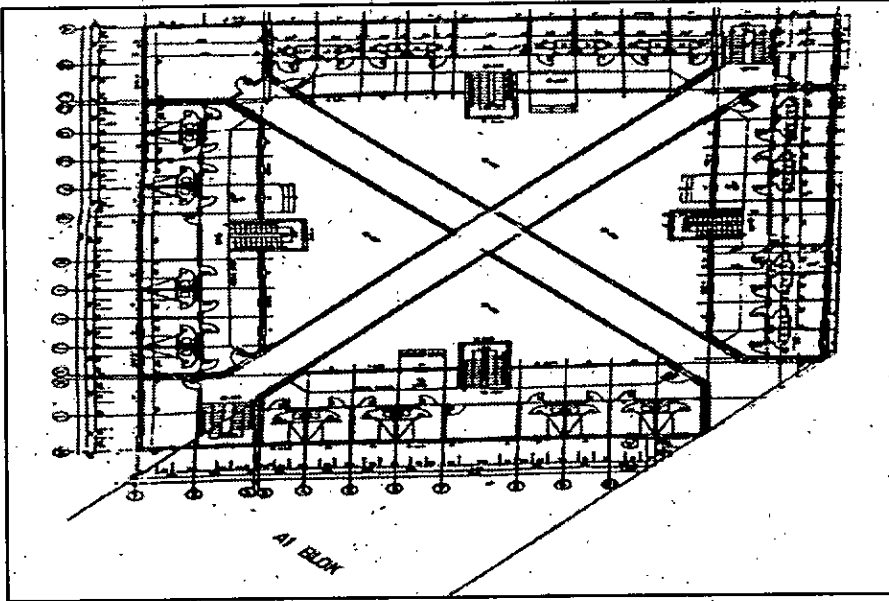
(13) İbid, Sayfa 62.

Eskişehir özel tip Cezaevi onarımları

- Birinci Onarım: 1989, Tek hücre; o zamanın parası ile 2 milyara mal oldu iki yıllık cezaevi karakter değiştirdi. 2/17/1991 de işletmeye açıldı. Hemen Bakan Seyfi Oktay tarafından kapatıldı.
- İkinci onarım sonucu cezaevi eski haline geldi ve 1995 de işletmeye açıldı.
- Üçüncü onarım. Şevket Kazan zamanında başladı. 1998 de onarım devam ediyordu ve bu defa duplex 3 kişilik, 2 kişilik ve tek kişilik odalar yapıldı.

3.Yeni Türk Tipi Cezaevi prototipi

1992 yılında geliştirildi; 1995 de ihale edildi ve, Şevket Kazan döneminde mimari proje değiştirilerek, tek kişilik hücreli cezaevi modeli olarak şu anda iki yerde inşaatı devam ediyor. Linear Tipi cezaevi, 4301 sayılı kanunun hükmüne göre 2886 sayılı ihale kanununun dışında, Adalet Bakanlığının ilk yaptığı modeldir. (Bu tip cezaevi hakkında Manisa Barosu Dergisi Yıl 19, Sayı 74 de geniş bilgi yer almıştır).



Yeni Türkiye Tipi Cezaevi Yaşam Alanları Krokisi

4. Bütün E tipi ve Özel tipler, Adalet Bakanlığının KS-4-1-E 2/19-218 sayılı ve 29/9/1997 tarihli genelgeleriyle tadilat görmek üzere ihaleleri yapıldı ve şu anda hepsi tadilat halinde: Küçük koğuşlar E Tipinde, Duplex odalar ise özel tiplerde inşaa halinde.

5. F Tipi Prototipleri; Linear Design, tek, iki, ve üç kişilik yatma yerleri; toplu bulunabilecek alanlar, kütüphane, çalışma ve kültür fizik alanı. 11 yerde, 4301 sayılı kanun hükmüne göre Adalet Bakanlığının geliştirdiği ikinci prototiptir.

1989 dan beri deneme yanılma yoluyla yukarıda adı geçen cezaevleri alt yapı operasyonlarının neticesinin sisteme faydalı olmadığı, bugün açıkça gözlenmektedir.

Dünden bugüne gelen bu süreçte alt yapı düzenlemelerinin muaffakiyete ulaşmamasının nedenleri.

PROTOTİPLERİN BAŞARILI OLMAMASININ NEDENLERİ

- Türkiye'nin idari ve fiziki cezaevleri standartları geliştirilmedi
- Gerekli araştırmalar yapılmadan, ev ürünü prototipler geliştirildi
- 4301 sayılı kanun hükmüne göre, Türkiye de uzmanlık dalı olarak gelişmemiş olan cezaevleri teknik ekibi temin etmek için, çağırma usulüne göre, 2886 yı by-pass ederek, Bakanlar Kurulu kararı çıkarılabiliyor, fakat bu hükmün esas amacı doğrultusunda dünya çapında uzman, teknik ekip aranmadan, yine Türkiye de mevcut imkanlar kullanılıyor. O zaman Kanun Koyucu 4301 in bu hükmüne neden gerek duydu?
- Köktenci/Katılımcı bir reform planlama programı uygulanmadı.

Yukarıdaki nedenlerle, Türkiye de infaz konusunda gerekli, köktenci ve katılımcı bir planlama ile yola çıkarak, sistem bütünüyle reformasyona tabi tutulmalıdır.

A.B.D. olduğu gibi Türkiye' dede infaz sorunları çeşitli faktörlerin etkisi altında çağdaşlık düzeyinde yol almak durumuna geldi.

Bundan 30 yıl öncenin infaz liderlerinin infaza bakış açısı ile şimdiki durum çok farklı idi. eskiden mahkumların izolasyon ve ağır işte çalıştırılarak nedamet getirip iyileşecekleri mulahazası ile cezaevlerini idare ediyorlardı. Cezaevlerinin mimari tasarımlarında ona göre düzenlenmişti.

21'inci yüzyılın çağdaş imkanları infaz görevlilerinin bakış açısını değiştirdi; bunuda etkileyen faktörler çok sayılı bir listedir.

Çağımızda, 20'inci yüzyılın ortalarından bu yana Kamunun, çağdaş infaz bilinci ile infaz sektörünün çalışmalarını ve sistemi mercek altına aldığı gözleniyor. Örneğin Türkiye de F tiplerine gösterilen tepki bu ilgiden doğmaktadır. "F" tipleri sistemde bir geçiş sürecinin ürünü olarak, kamununda katılımı olmadan yaratılınca infaz sektörünü şaşırtan bir tepki ile karşılandı.

Dünya da veya Türkiye de kamu infazda çağdaşlığın şövalyeliğine soyunmuş durumda; ancak ABD de olduğu gibi bu konuda fazla bütçe ayrılmasına da taraftar değildirlere. Az para ile çok şeyin yapılmasını beklerler. Bu da bir paradokstur. İnfaz sektörünü güç durumunda bırakır. Bir diğer faktörde ABD de yasamanın ve yargının yüklendiğı mükellefiyetler dolayısıyla infaz etkilendi; Anayasa çerçevesinde, vatandaşlık haklarını mahkumlara uyguladı ve bu infazda bir çok zorlamalara ve değişikliklere neden oldu. ABD infaz otoriteleri bu şekilde zorlamalara kısa zamanda cevap vermek durumunda kaldılar.

Amerika birleşik Devletlerinde bir zamanlar olduğu gibi Türkiye de infaz mercii şu dönemde çok güç durumda. Kendisinden bekleneni veremiyor, 21'inci yüzyılın gerçeklerine ayak uyduramıyor. Çok ağır bir töhmet altında.

Türkiye de kamu bilincinden gelen baskıya rağmen ABD de olduğu gibi infaz sektörüne dayanak olacak hiç bir infaz otoritesi yok; herhangi bir meslek kuruluşu Adalet Bakanlığına yardımcı olacak çalışmayı gerçekleştirmemiş.

İsrarlı, yapıcı olmayan , tenkitler getiriliyor, ancak bilimsel olan hiç bir öneri getirilmiyor veya örnek standartlar için çalışmalar yapılmıyor. Ülkemizde aynı meslekten olan, örneğin hukukçular arasında dayanışma ile Adalet Bakanlığı hukukçularına yol gösterilmiyor.

Türkiye de olmayan ABD 20 inci asrın ortasında gelişen infaz bilimi dahı, bu asırda infaz liderlerinin yetişmesine önayak olmuştur. Hukuk fakültelerinde infaz bilim dahı yoktur. Bu nedenle, Adalet Bakanlığının ulaşabileceği bilimsel araştırmalar yapabileceği imkanlar Türkiye de yoktur.

ABD de asrın infaz liderleri, infaza dönük bilim dallarında ilk gelişmeler kaydeden Southern Illinois, University of Florida, Houston State University sinde yetişmişlerdir.

İnfazda ABD de etken bir şekilde rol oynayan bu faktörleri göz önüne alırsak, infaz sektörünün yararlanabileceği bir imkan Türkiye de şu anda yoktur. Ancak infaz sektörünün yükümlülüğü ve problemlerinin çok boyutlu olması, ve şimdiye kadar geçenzamanda hiç bir yol alınmamış olması, bu sektörü son derece müşgül durumda bırakmaktadır.

Türk infaz sisteminin alt yapı ve idari problemlerinin aşılması için "köktenci" bilimsel bir reform programı ve planlanması acil olarak, Hükümete takdim edilecek şekilde hazırlanmalıdır. Bu programın hazırlanması için Adalet Bakanlığı çalışmalarına ivedilikle başlamalıdır. Böyle bir "Master Programı" ben 1990 yılında Adalet Bakanlığının dikkatine getirmiştım ve bu program halen geçerlidir. Kapsamlı bir reform programını Hükümetin onayına sunmakla, bu programın gerçekleştirilmesi için finansman konusu da halledilebilir. Bu programın uygulanmasında mutlak surette bilimsel çalışmalar yapmak gerekir.

1998 tarihli tetkiklerim neticesinde önerilerim 1988-89 çalışmalarımı takiben getirdiğimiz önerilerden farklı olmamıştır. Bu nedenle 1990 tarihli, Adalet Bakanlığına sunulan "Master Plan" cezavlerinin iyileştirilmesinde bugünde geçerlidir.

Master planın Hükümet tarafından onaylanmasıyla beraber, kaynaklar, bu planın gereklerine göre seferber edilmelidir. Bu planlamada infazla ilgili tüm devlet kuruluşlarının ve kamunun katılması gereksinimi vardır.

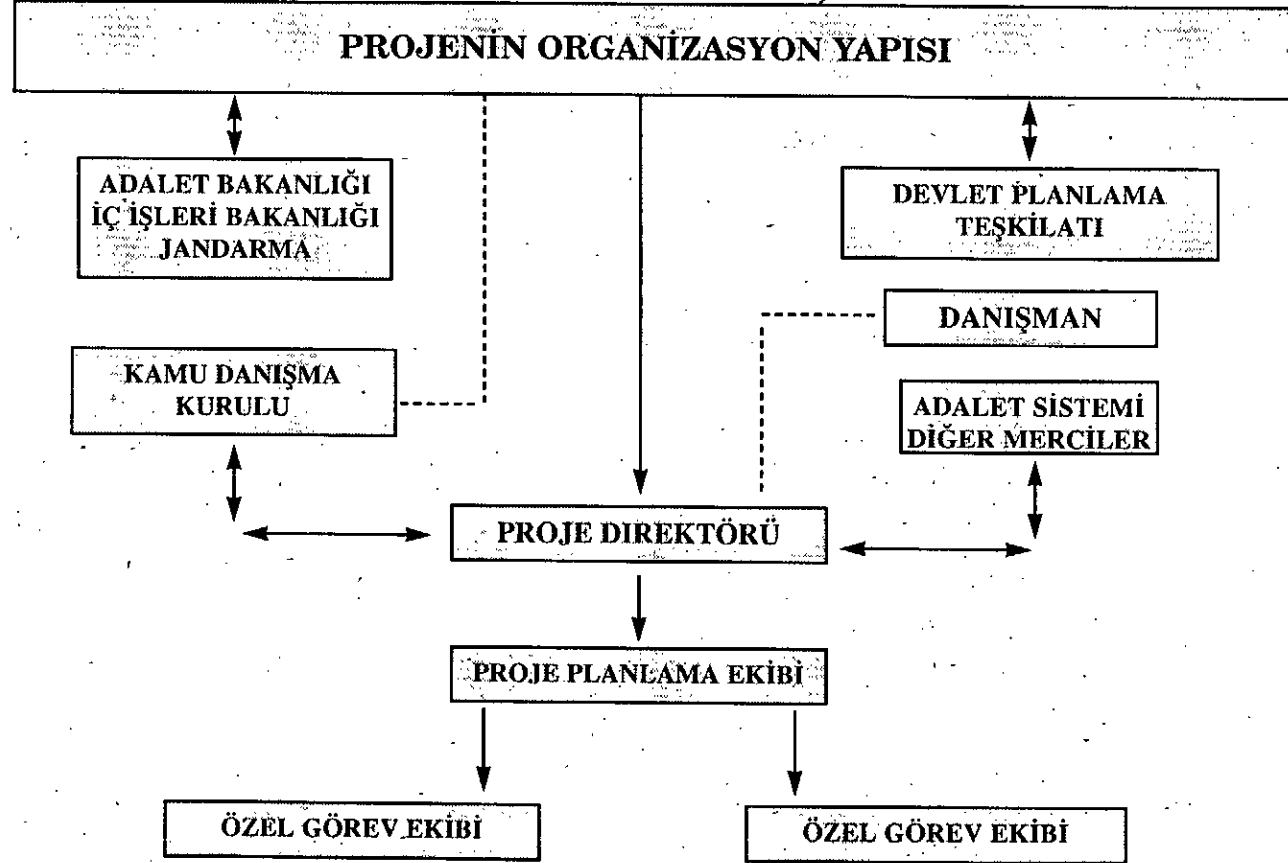
Planlama sürecindeki geniş katılım, alınacak kararların fiilen yerine getirilme şansını artırır. Çünkü insanlar ortaya çıkmasına yardımcı oldukları faaliyetleri sahiplenip desteklerler. Bu da hem planlamada, hem de kat edilen yolda karşılaşılan sorunlara ilişkin bilgiyi yaymak için organize bir strateji izlemek gerektiğini gösterir. Bilgilendirilmiş ve katılımı sağlanmış olan kamunun reformları ve cezaevlerinin, yeni işleyişini desteklemesi gayet doğaldır. Cezaevi reformlarının planlanması, ülkede bu tür sosyal politikaların oluşturulmasıyla ilgilenen kamuoyu açısından can alıcı bir konudur.

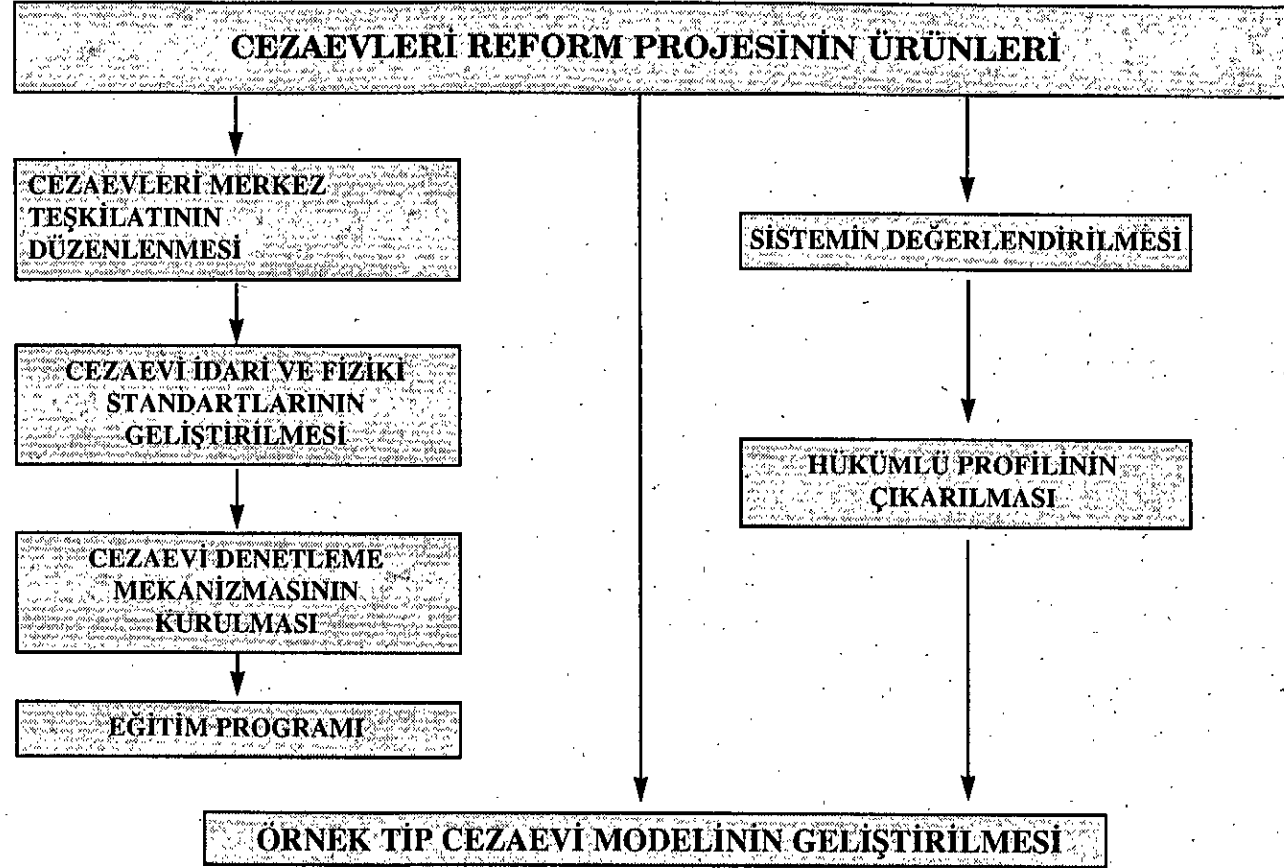
Toplum çıkarlarını temsil eden ama uzman olmayan kişiler de, bu katılımcı planlama sürecine dahil olmaları gerekir. Proje sürecinde, buna "Kamu Danışma Kurulu" diyebiliriz.

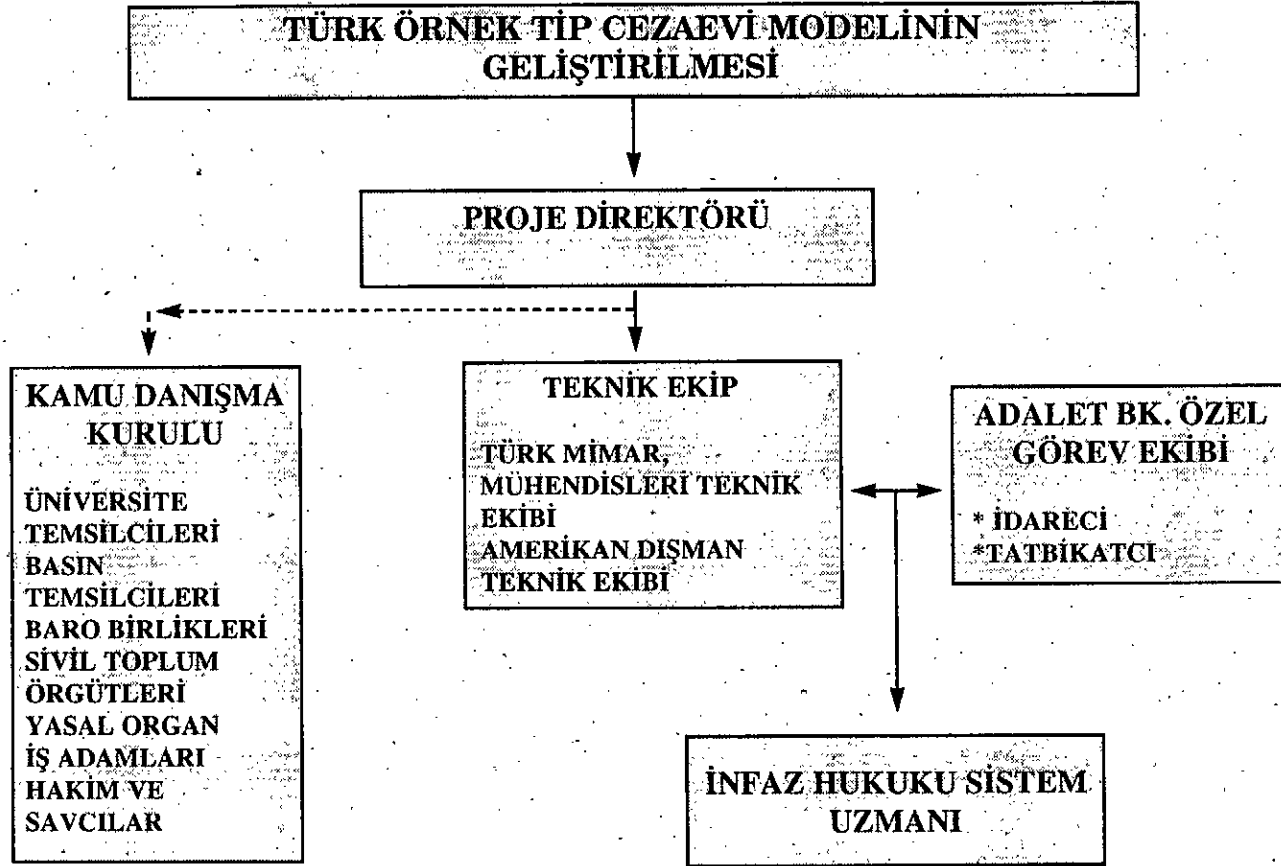
Bu yazarın Türkiye için geliştirdiği 1990 köktenci/katılımcı infaz iyileştirme proje tasarısının uygulama sürecindeki aşama safhalarından, sistem hakkında toplanan bilgilere dayanarak, Türkiye'nin kendi cezaevleri işletmecilik standartları geliştirilebilir. Ayrıca ileriye dönük olarak planlanacak olan cezaevi mimari tasarım ve inşaatında gözetilecek gerekli standartlar tesbit edilebilir. Böylelikle tesbit edilen Kural/Norm lar, Türk Sisteminin reform ihtiyaçlarının master planlamasında ölçü olarak kullanılır ve bu ihtiyaçlara cevap vermede bir "öncelik listesi" için kriterler oluşturulur.

TÜRK TUTUK VE CEZAEVLERİ SİSTEMİ REFORM PLANLAMASI

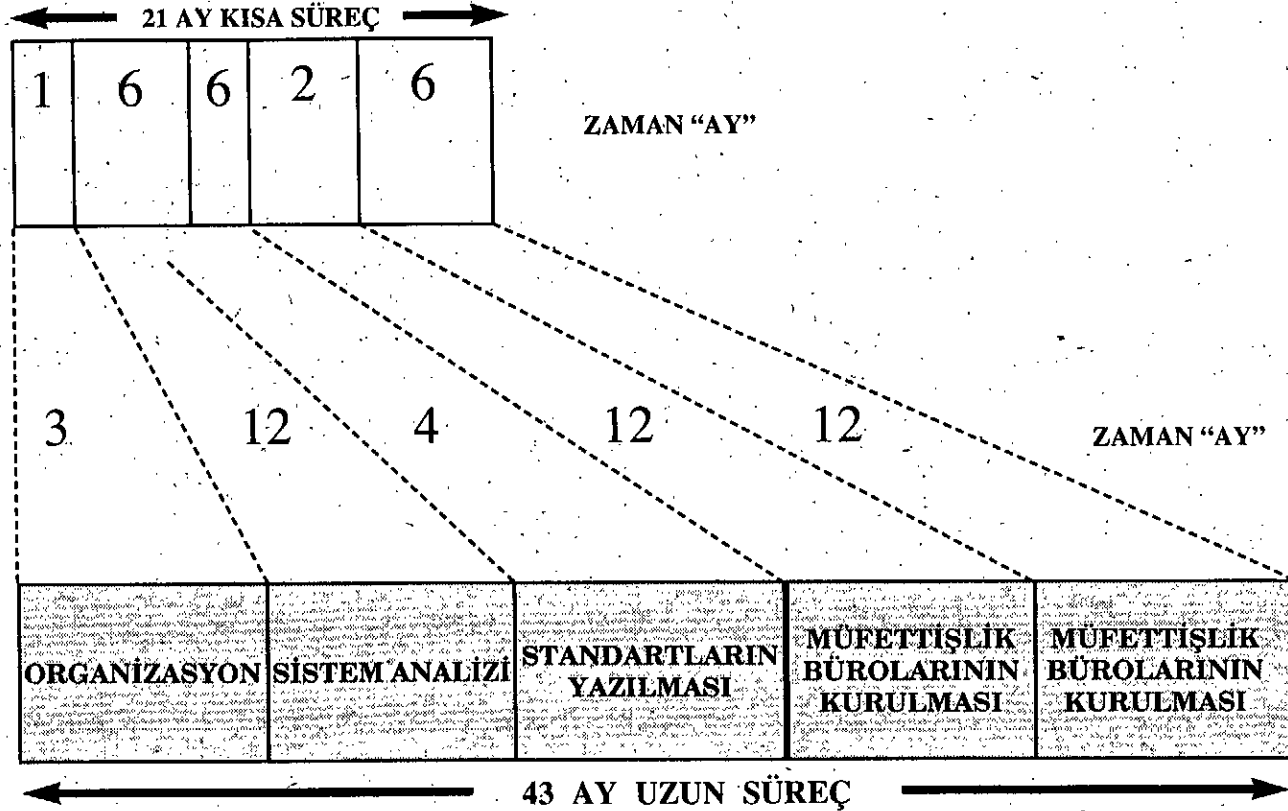
S A F H A L A R	REFORM PLANLAMASININ BAŞLATILMASI VE ORGANİZASYONU	HALENKİ SİSTEMİN DEĞERLENDİRİLMESİ DATA TOPLANMASI	ASGARİ YAŞAM ŞARTLARI STANDARTLARININ YAZILMASI	STANDARTLARIN UYGULANMASI VE MURAKEBE SİSTEMİN KURULUŞU	MODEL TÜRK HAPİSHANE MİMARLIK PROJE GELİŞTİRİLMESİ
Y A P I L A C A K İ Ş L E R	*HAPİSHANE REFORM- LARI PLANLAMA KOMİSYONU KURULUŞU *DANIŞMAN GEREĞİNİN TETKİKİ VE FİNANSMAN *PLANLAMANIN GAYE VE OBJEKTİF TAYINI *ORGANİZASYON *PROGRAM *FİZİKİ ŞARTLAR *FİNANSMAN *PROJE ZAMAN TAHDİDİ	*TÜRK TUTUKLU/MAHKUM PROFİLİNİN TESBİTİ/ARAŞTIRMASI *NUFUS ARTIŞININ VE SUÇ ORANININ TESBİTİ *HAPİSHANE FİZİKİ ŞARTLARININ TESBİTİ *PROGRAM VE İDARİ İHTİYAÇ TESBİTİ *İNFAZ SİSTEMİ TETKİKİ *YATAK İHTİYAÇ TESBİTİ *MAHKEME SİSTEMİNİN İNFAZA ETKİSİ *OBJEKTİF KRİTER TESBİTİ	*BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ASGARİ YAŞAMA STANDARTLARININ ON- AYLANMASI TÜRK HAPİSHANE ASGARİ YAŞAM ŞARTLARININ TÜRK İNFAZ SİSTEMİNE UYGUN OLARAK YAZILMASI *İDARİ STANDARTLAR *FİZİKİ STANDARTLAR *PERSONEL EĞİTİMİ	*HAPİSHANELERİN STANDARTLARA GÖRE DENETLENMESİ *MERKEZİ VEYA BÖLGE DENETLEME SİSTEMİ KU- RULMASI *DENETİM UZMANLARI TAYINI *EĞİTİMLERİ	*MİMAR MÜHENDİS TEKNİK EKİP *YABANCI EKSPERT MİMARLARI *TÜRK MİMAR VE MÜHENDİSLER *ORGANİZASYON *FİNANSMAN *PROJE TANIMLANMASI *YER TESBİTİ *AVAN PROJESİ *UYGULAMA PROJESİ
N E T İ C E	PLANLAMA PROFESİNİN VE AMAÇLARININ KAMUYA AÇIKLANMASI	ARAŞTIRMA NETİCELERİNİN AÇIKLANMASI İHTİYAÇ ALANLARININ BELİRTİLMESİ	TÜRK HAPİSHANE İDARİ VE FİZİKİ STANDARTLARININ AÇIKLANMASI YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ	MURAKABE SİSTEMİNİN BAŞLATILMASI	TÜRK MODEL HAPİSHANE PLANLARININ ONAYLANIP AÇIKLANMASI







TÜRK CEZAEVİ REFORM PLANLAMASINDA ZAMAN TAHDİTLERİ



NETİCE VE ÖNERİLER

Hiç bir bina, hiç bir idare, cezaevlerinde isyan ve ölüm oruçları olamayacağına dair, ileriye dönük olarak garanti veremez; infaz iyileştirmelerinin en doruk noktasında olduğu bilinen ABD cezaevleri sistemlerinde 1970 ila 1986 yılları arasında 300 cezaevi isyanı patlamış ve zamanımızda yine isyanlar her an çıkabilir. 1990 yıllarının ve asrın en kötü cezaevi isyanı 1991 de Ohio da olmuştur.

Türkiye de cezaevi isyanları ve bir başka tür karşı gelmeler (pasif direnişler) intihar oruçları vesaire gibi şekilleriyle benim gözlediğim kadarı ile 1988 yılından beri devam ediyor ve gittikçe boyutları büyüyerek ve ölüm sayıları artarak, süre geliyor. Bu yazı yazılırken dahi, Türk mahpuslarının idareye karşı her zaman gergin, isyankar ve olaylar çıkarmaya hazır olduğu iddia edilebilir.

Bilimsel nedenleri tanımlanamayan bu isyankar davranış biçimi karşısında infaz idaresi, genelde bazı sınıf mahkumları mesul tutuyor. Ancak Türk sistemindeki bu kaosu düzeltilmesi, Türk Hükümetinin benimseyeceği bu model köktenci bir reform programını gerçekleştirilmesi ile mümkün olur.

Geçici kısa vadeli, bütün sisteme uygulanamayan bazı tedbirlerin alınması, bu isyanları o gün için durdurabilir, ancak bu noktaya gelinceye kadar, hayatlarını kaybedenler ve Devletin taviz vermesi, daha sonra gelecek isyanlara temel oluşturur.

Türk infaz sisteminin "köktenci bir reform programına" uygun olarak iyileştirme sürecinde Adalet Bakanlığına, Türk Meslek Kuruluşlarına, Sivil Toplum Örgütlerine ve genel anlamda kamuya düşen bir çok görevler vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu, Başbakan, Milli Güvenlik Kurulu, ve Siyasi Partiler bu reformun gerçekleşmesinden sorumludurlar ve katkıda bulunmalıdırlar.

Son istatistiklere göre Türk infaz sisteminde sayıları 70,000 ni bulan suçluların insan haklarının en temel gereklerinden olan yaşam hakkı, sağlıklı yaşam hakkından yoksun bir şekilde cezaevle-

rinde yatırılması bütün dünyayı ilgilendirdiği gibi yukarıda adı geçen kamu kuruluşlarını da çok yakından ilgilendirmeli ve onların katkısını ve ilgisini acil olarak davet etmelidir. Türk Cezaevlerinin bu günkü problemleri tarihsel olarak , uzun bir ihmalin neticesidir.

Bu arada Adalet Bakanlığının acil eylem planına yardımcı olarak aşağıdaki önerileri getiriyoruz:

ADALET BAKANLIĞI OLMASI GEREKLİ EYLEM PLANI

1. Köktenci reform çalışmalarına dair bir master plan geliştirilmesine ivedilikle başlanmalıdır.
2. Adalet Bakanlığı cezaevlerinde temel insan haklarının korunması için benim tarafımdan hazırlanan "zorunlu standartları" ölçü alarak mevcut cezaevlerini tetkik edip, yaşam hakkını tehdit eden unsurları tesbit edip, mevcut cezaevlerinde acilen gerekli tedbirlerin alınmasına öncelik vermelidir. Bu konu ile ilgili rapor Adalet Bakanlığına takdim edilmiştir.
3. Bazı metropol cezaevlerinde, acil tedbirler alınsa bile, oralarda bulunan tutuklu ve hükümlülerin "yaşam haklarının korunması" husunda imkansızlıklar tesbit edilmiştir. Bu cezaevleri derhal kapatılarak alternatif cezaevleri kullanılmalıdır. Örneğin Bayrampaşa kapalı cezaevi, Ankara kapalı cezaevi, Sincan kapalı cezaevi gibi cezaevleri derhal kapatılıp, buradaki suçlular başka cezaevlerine nakledilmelidir. Metropollerde gökdelen tipi tutukevleri ve mahkemeleri içine alan binaların projelendirilmesine hemen geçilmelidir.
4. Türk Cezaevlerinde çocukların büyüklerle aynı çatı altında kalmayacakları Adalet Bakanlığı tarafından ilke olarak kabul edilip, açıklandıktan sonra, sistemin kapsamında büyüklerle aynı binalarda standartlara uygun (görmeyecek, duymayacak, ve dokunmayacak) bir şekilde yatırılmayan genç suçlular, ivedilikle, alternatif yaşam yerlerine nakledilmeli ve bu konu basın vasıtasıyla kamuya duyurulmalıdır.

Konuřmama Ekim 1990 yılında Taksim Toplantılarında söyleyişimden bir paragraf vererek bitirmel istiyorum.

Cezaevlerinin “Tutuklu ve Mahkumların” eline geçmesi, isyanlar ve ölüm oruçları ve bunlardan kaynaklanan birçok olumsuzluklar, adeta bu kanunsuz ve olumsuz sistemin “cezalandırılması” oldu. Biz onları kanunları çiğnedikleri için cezalandırdık ve cezaevlerine koyduk, onlarda bizi kendi koyduğumuz kanun ve kurallara uymayınca içeride cezalandırmaya kalktılar. 12 sene evvel doğru olduğu için ylenilen bu “quotation” bugünde geçerlidir.